

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

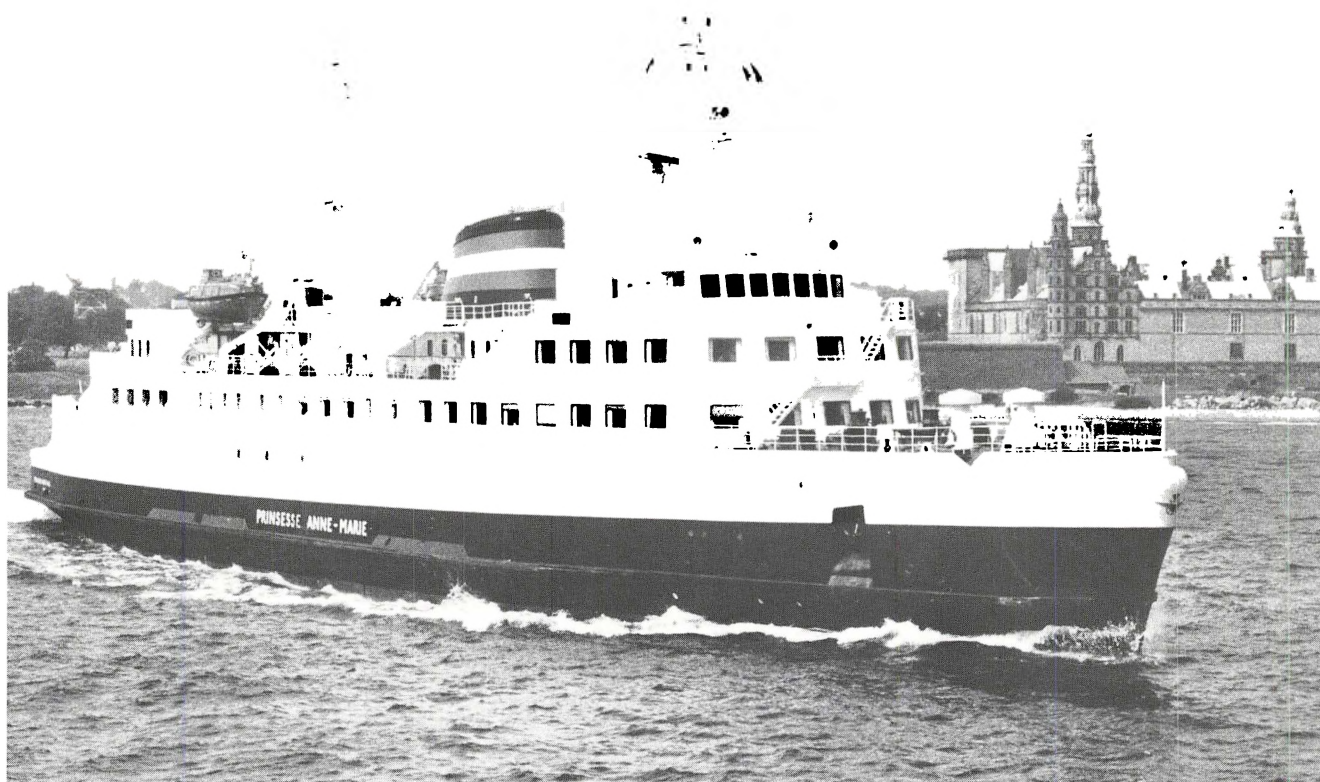
Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Folk og minder fra NORDSJÆLLAND

45. Årgang
Julen 1990

Den danske vej til resten af Norden...

Helsingør–Helsingborg overfarten
– faste minuttal fra begge sider: 10 – 30 – 50

De rød/hvide fær-
ger på Sundet er
kendt og elsket af
alle som nyder sø-
vejen til Sverige
og resten af
Norden.

Ombord glæder vi
os til at byde på
gode restauranter
og velforsynede
kiosker med Øre-
sundspriser.

Der er altid
rød/hvide færger
på Sundet!

DSB

Folk og minder fra NORDSJÆLLAND

Redigeret af Niels Richter-Friis

1990

Femogfyrretyvende årgang

Udgivet af
Dansk Bladforlag v/Niels Richter-Friis
Postboks 2 - 3480 Fredensborg
Tlf. 42 28 42 28 - Giro 5 39 05 40

INDHOLD

Næsset i Furesøen – side 5

Af Jan Møller

Søløst –

en højborg for dansk kultur gennem 1700- og 1800-tallet 11

Af Harald Skougaard

Mester Olaf 18

Af Godfred Hartmann

På cykel i Nordsjælland for 100 år siden 22

Af Torben Topsøe-Jensen

Christiansholm ved Klampenborg 29

Af Anne-Mari Steimle

Forhistorien om et bryggeri 35

Af Lars Bjørn Madsen

Postkontrollør S. P. Arnø, en Hillerød-poet 40

Af Asger Berg

Billeder, der kom med vinden 44

Af John Jedbo

Fjorten fine frøkener fra Fredsholm 48

Af Annette Aagaard

Eftertryk af artikler i

»Folk og minder fra Nordsjælland«
er kun tilladt i uddrag og med
kildeangivelse.

Papir: Ikonorex, 150 g – 250 g.

Sats: N. Christensen Grafik ApS

Repro: Bro Christensen A/S

Tryk: I-J Offset-Hillerød

Omslagskachering: Sava Grafik A/S

Bogbinder: Birger Sandersen ApS

ISBN 87-88393-15-1

Omslaget:

For godt 200 år siden købte den hovedrige storkøbmand
Frédéric de Coninck den tidligere kongelige ejendom
Dronninggaard ved Furesøen. På det næs, der strækker
sig mod vest ud i søen, opførte han sit prægtige landsted,
som vi i dag kalder Næsseslottet.

Foran den smukke hovedbygning blev der i 1786 anbragt
et stort solur i bronze, der oprindeligt var lueforyldt.

Billedet er taget på sidste års absolut eneste vinterdag.

Foto: Niels Richter-Friis.

Næsset i Furesøen

Af Jan Møller

Furesøen er omgivet af velbevarede naturområder næsten hele vejen rundt. I dens østlige del rager Næsset ud og adskiller de to bugter *Storekalv* og *Lillekalv*. På selve Næsset ligger det fornemme landsted *Næsseslottet*, opført for godt 200 år siden. Området kaldes fra gammel tid *Dronninggård* og har en lang og spændende historie.

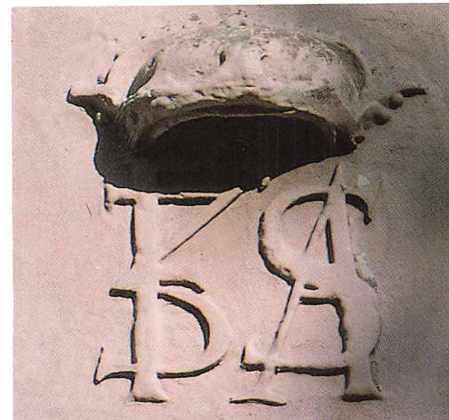
Efter midten af 1700-tallet oplevede den danske handel et betydeligt opsving. Hovedårsagen var landets neutralitet under periodens krige. Fragtraterne var høje, og storkøbmænd med skibe i søen tjente mange penge. Man talte om den florisante eller glimrende handelsperiode.

De mange penge medførte et øget forbrug. Velhavende københavnske

købmænd byggede palæer i hovedstaden og landsteder uden for byen. Det kom nemlig på mode at have et landsted, hvor man kunne nyde naturen. Et sted, hvor man kunne kaste dagligdagens besværligheder af sig og leve en enkel tilværelse i grønne omgivelser.

Nok ville man bort fra hovedstadens tummel og støj, men helst ikke længere væk, end at man bekvemt

Luftfoto af den yderste del af Næsset. Nærmest ses den daværende køkkenhave. Optaget august 1972 af forf.

Fra det oprindelige *Dronninggård* er intet bevaret. Dog findes der på en bygning tæt ved gartnerboligen en indmuret stenplade med initialerne F 3 og S A under en næsten forvitret kongekrone. Det står for Frederik III og hans dronning Sofie Amalie. Foto ca. 1970, forf.

kunne nå ind til byen på et par timer. Derfor blev der i Københavns nordlige omegn i disse år opført en række landsteder, hvoraf en del endnu er bevaret. Det gælder f.eks. Johannes Søbøtkers *Øregård* i Hellerup, E.H. Schimmelmans *Sølyst* ved Strandvejen og Constantin Bruns *Sophienholm* ved Bagsværd Sø. Blandt disse landsteder indtager det noget ældre *Dronninggård* ved Furesøen en særstilling. Ikke blot er hovedbygningen bevaret, men af den omgivende park er der stadig meget, som er næsten uforandret gennem de 200 år. Hertil kommer, at omgivelserne – sølandskaberne ved Furesø og Vejlesø – i betydeligt omfang har bevaret deres landlige natur.

Det var den hovedrige storkøbmand, *Frédéric de Coninck*, der i 1781 købte landstedet, og i de følgende år opførte hovedbygningen og anlagde den omgivende park ude på Næsset. Men først skal vi et spring tilbage i tiden.

Det ældste Dronninggård

Landstedet *Dronninggårds* historie går langt tilbage i tiden. Efter sven-skekrigene overtog Frederik III's

Farvelitografi fra ca. 1870 med titlen »DRONNINGGAARD I Sælland«. L.W. Tegner & Kittendorff's lithogr. Institut, efter tegning af F. Richardt. Ejendommen tilhørte i den periode generalkonsul Anders P. Westenholz.

dronning, *Sofie Amalie*, et betydeligt område i den naturskønne egn ved Furesøen. Her anlagde dronningen i 1761 et landsted; et stråttækt bondehus, som dog senere blev suppleret med en hovedbygning.

Det var dronningens idé at kunne søge ud i den landlige idyl, når ceremoniellet omkring det nybagte enevældige hof blev for anstrengende. Der findes en beretning om en storstilet fest i 1663, hvor de kongelige damer efter middagen, udklædt som bondepiger, dansede lystigt i parken til musik af sækkepiber, giger og skalmejer. På søen var der indrettet et gyngende teater, oplyst af lanterner, og den storslåede fest sluttede med et stort fyrværkeri.

I bondegårdens stalde stod der over 30 køer, og mejeridriften blev et mønster for datidens landbrug.

Efter dronningens død i 1685 forfaldt Dronninggård, og i 1688 brændte hele herligheden. Sofie Amalies svigerdatter, Christian V's dronning, *Charlotte Amalie*, overtog godset, og efter hende fik datteren, prinsesse *Sofie Hedevig*, Dronninggård indtil sin død i 1735.

Godset forblev i kronens eje med vekslende forpagtere indtil 1776, hvor den første private ejer, Ole Svendsen på Brede, kommer ind i billedet.

Men ejendommens storhedstid begyndte som nævnt, da Frédéric de Coninck i 1781 købte Dronninggård med tilhørende 900 tønder land.

Næsseslottet set fra Kaninholmen.

Farvelagt kobberstik fra ca. 1790 af Heinrich August Grosch. Nationalmuseet.

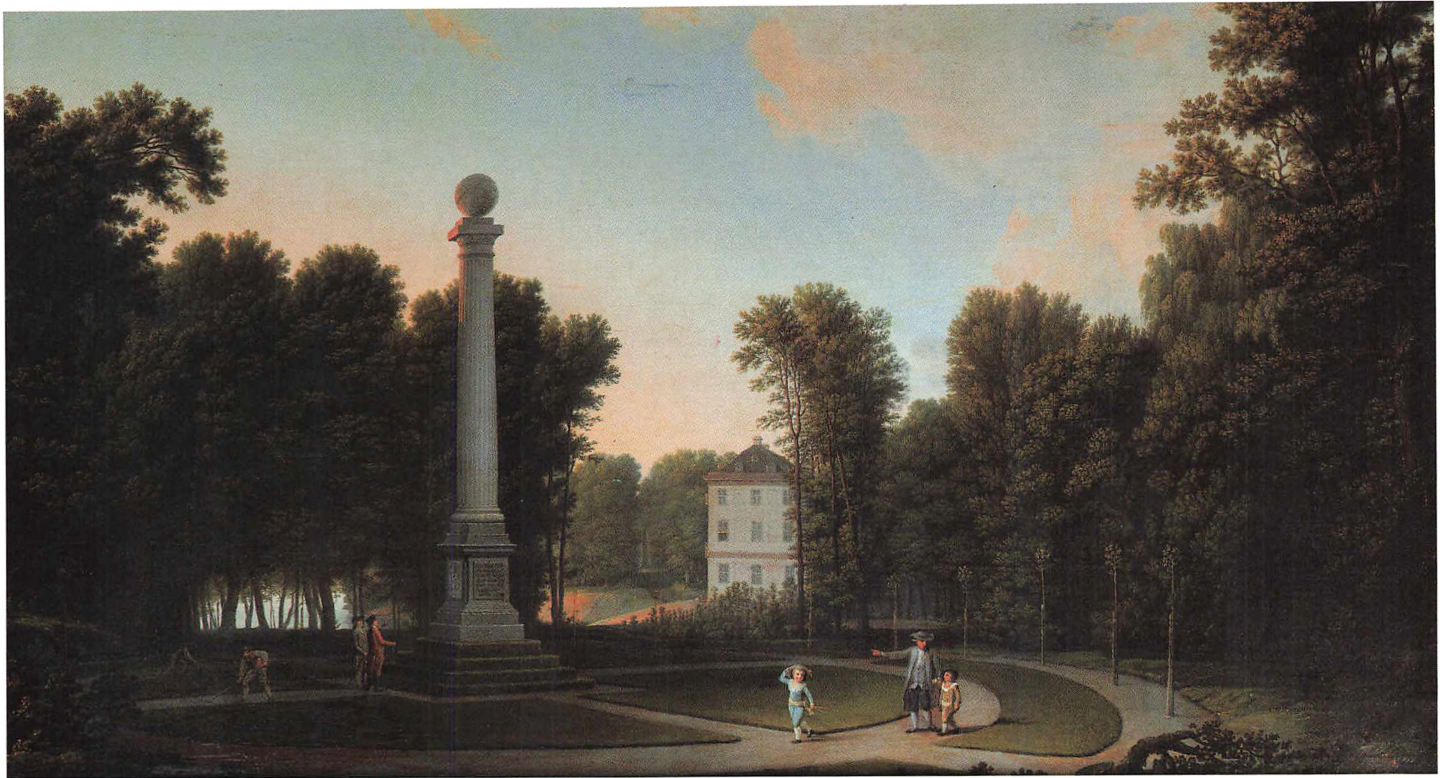

Frédéric de Coninck var født 1740 i Haag og kom efter sin handelsuddannelse i Amsterdam til København i 1763 med et introduktionsbrev i lommen til ministeren, J.H.E. Bernstorff. Det skaffede ham adgang til det københavnske handelspatriciat, og to år senere tog han borgerskab som grosserer. Som stor købmand og skibsreder blev de Coninck hurtigt en særdeles velhavende mand. I ly af Danmarks neutralitet kunne de danske handelsskibe sejle stort set overalt uden at blive opbragt af de krigsførende nationer.

Siden 1768 havde de Coninck ejet et hus i København, hvor han boede med sin familie. Det var ejendommen Nybrogade 12 – den endnu eksisterende »Hofkonditor Zieglers Gård«, opført i 1730 af Philip de Lange. Og i 1781 ville de Coninck have sig et landsted uden for København og fandt, som tidligere nævnt, Dronninggård ved Furesøen.

Næsseslottets historie

Året efter startede opførelsen af Næsseslottet ude på selve Næsset, vest for den gamle Dronninggård Avlsgård. Mens denne og det tilhø-

Dørstykke, malet af Erik Pauelsen 1785 i Moltkes Palæ i København, nu Haandværkerforeningen. Det viser i forgrunden søjlen til ære for handel og søfart. I baggrunden Næsseslottet. Nu skjuler bevoksningen udsigten fra søjlen til hovedbygningen. Haandværkerforeningens arkiv.

rende landbrug blev bevaret og udbygget på godsets øvrige jorder, var det en ren lystejeendom, der blev opført til familiens sommerbolig – den endnu eksisterende tre etagers hvide hovedbygning. Mærkværdigvis ved man ikke med sikkerhed hvilken arkitekt, der tegnede den sobre bygning i tidens stil, men sandsynligheden taler for, at bygmesteren var *Andreas Kirkerup* sammen med hovedentreprenøren, murermester *Johan G. Morhauer*.

Dronninggårds park

Det var de Conincks ønske, at bygning og park skulle gå op i en højere enhed, derfor bad han sin gode ven, den flamske oberst *Henry Drevon*, der boede hos familien i årene 1782-86, om at være hans have- og landskabsarkitekt.

Drevon var en romantisk sjæl, der havde lagt sin militære karriere bag

sig, og med begejstring tog han sin nye opgave på sig. Da *Caroline de Joncourt*, de Conincks svigerinde, i 1785 tilbragte sommeren på Dron-

Portræt af bygherren Frédéric de Coninck (1740-1811). Portrættet er malet af Jens Juel 1785. Haandværkerforeningen.

ninggård, udarbejdede Drevon en illustreret beskrivelse af anlæggene omkring Dronninggård og dedicerede den til hende. Beskrivelsen er hovedkilden til vor viden om Dronninggård på de Conincks tid.

Naturligvis går 200 år ikke spørløst hen over et parkanlæg, men alligevel er der forbløffende mange elementer, som er bevaret. Til sammenligning har vi de tegninger og malerier, som en af datidens kendte kunstnere, *Erik Pauelsen* udførte i 1780'erne. I 1783 havde de Coninck købt Ulrik Frederik Gyldenløves dengang 100 år gamle palæ i Bredgade – det senere Moltkes Palæ, som nu tilhører Håndværkerforeningen. Her lod de Coninck *Erik Pauelsen* udføre et antal malerier med motiver fra Dronninggård. I dag findes to store vægmalerier og seks dørstykker bevaret.

Et særpræg ved Dronninggårds park er *Den engelske Have*. Det er et

plateau vest for hovedbygningen, hvor de Coninck lod udplante en del sjældne træer, hjembragt til Danmark på rederiets egne skibe. En del af disse fremmedartede træer er bevaret til vore dage og beundres til stadighed af forst- og haveinteresse-rede mennesker.

Livet på Dronninggård

Frédéric de Coninck var lykkelig på sit landsted, og han tillod gerne enhver, der var interesseret, at besøge parken, blot måtte man forinden hente en »adgangsbillet« på hans kontor i København.

På hustruens fødselsdag den 22. juli var der fri adgang for alle til parken, hvor der var arrangeret en storstilet havefest med underholdning for de besøgende. Blandt andet blev der opført et veritabelt søslag i mini-

format. I bugten foran hovedbygningen var nogle både udstyret som orlogsfartøjer og kommanderet af drenge, uniformeret som søofficerer med hvide fjer i hattene. Der blev skudt med løst krudt fra små kanoner, og det hele må have set drabeligt ud. Der blev også opført en teaterforestilling under åben himmel, og efter mørkets frembrud sluttede dagen med et festfyrværkeri.

En tur i parken

Parken på Næsset var anlagt i den engelsk-kinesiske havestil, som var på mode i slutningen af 1700-tallet. I modsætning til den stive, franske havestil med faconklippede buske og træer, placeret i et symmetrisk, geometrisk mønster, var den nye havestil udpræget romantisk. Der skulle være slyngede stier, vandløb

med broer over, guldfiskedamme, kildeanlæg, grotter, eremit-haver og -hytter, kinesiske lysthuse, kunstige ruiner, statuer, prydvaser og monumenter med fortællende indskrifter – alt til romantisk opbyggelse for den, der vandrede gennem parken.

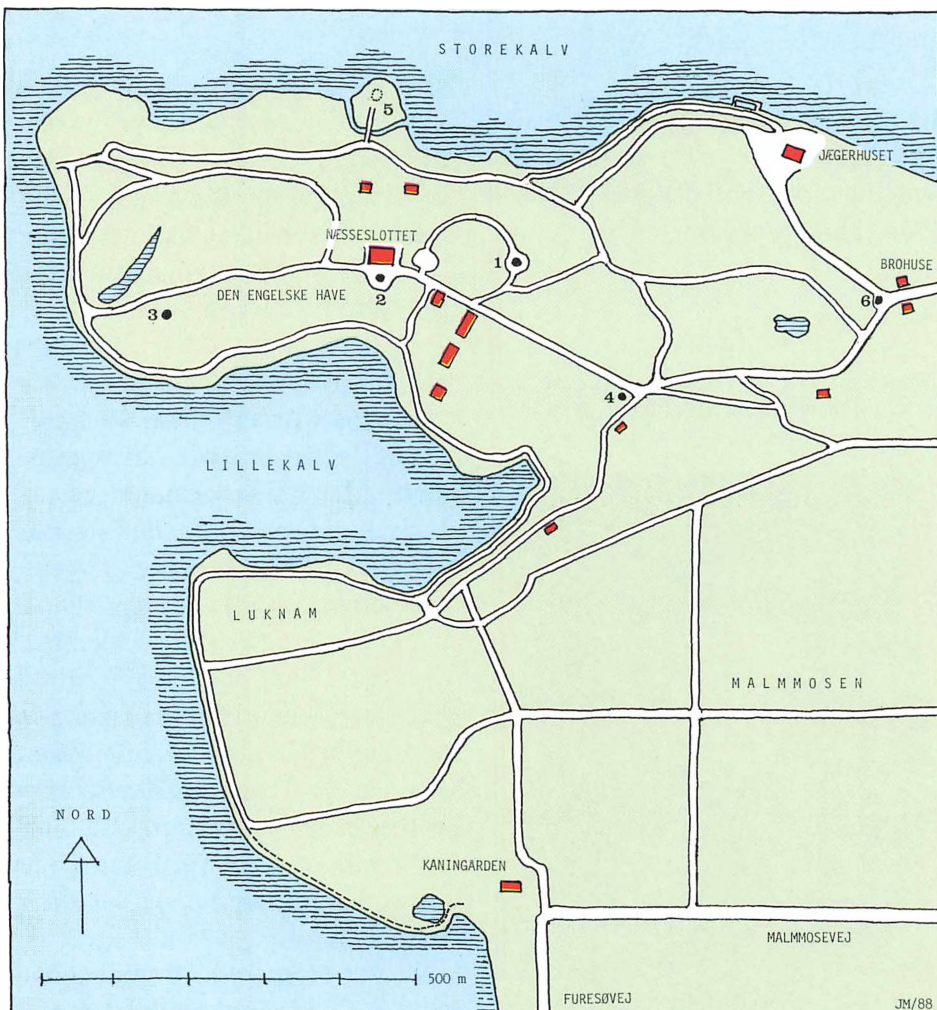
Også parken ved Dronninggård blev anlagt med en del af disse elementer. Lad os se, hvad der er tilbage af dem i dag:

Mest markant er den store søjle til ære for handelen og søfarten (1), udført af billedhuggeren C.F. Stanley og rejst i parken øst for hovedbygningen. Det er en kannelleret, dorisk søjle med en stor kugle foroven, som skal symbolisere de Conincks virkefelt – hele jordkloden. På det firkanterede fodstykke er de to af siderne dekoreret med relieffer, mens der er inskriptioner på de to øvrige sider.

Går man om foran hovedbygningens facade, har man herfra en prægtig udsigt tværs over bugten Lillekalv til den tidligere ø, Kaninholmen, som nu er landfast med Furesøbredden. De Coninck kaldte stedet *Luknam*. Navnet bruges endnu i dag og stammer rimeligvis fra en engelsk lokalitet, »Lucknam Grove«. Der blev opført en »gotisk kirkeruin« på Luknam som led i den romantiske have, men ethvert spor af den er for længst borte. Foran Næsseslottet er derimod bevaret en anden havedekoration – et stort, pragtfuldt solur af bronze, anbragt på en sokkel af Neksø-sandsten (2).

Fortsætter man gennem Den engelske Have, der går over i et skovparti, finder man ud til skrænten en slank obelisk af norsk marmor (3). Den blev rejst i 1783 af Frédéric de Coninck til ære for Henry Drevon »... ved hvis snilde og råd denne såre yndige lund er blevet endnu yndigere ...« som den latinske indskrift fortæller. Det er Johannes Wiedewelt, der er mester for obelirken.

Drevon gjorde gengæld og rejste i 1785 et andet monument i parken til

Den store søjle til ære for handelen og søfarten, se kortet nr. 1, rejst i 1784 »... mine Børn og Efterkommere tilegnet«.

ære for venskabet – AMICITIAE ERGO, som der står – med Frédéric de Coninck og hans hustru. Støtten stod tidligere ved skrænten ned mod Vejlesø, men er nu opstillet ved indkørslen til Næsseslottet (4). Øverst ses en dragonhjeml for at markere Drevons militære charge, og for nederen er der indsat et marmorrelief, som skal vise den tidligere kriger i skikkelse af en eremit, der sidder foran sin ringe hytte tæt ved en kunstig grotte, mens han hilser den nedgående sol. For at tydeliggøre forståelsen har Drevon citeret de to sidste linier af »Eremittens gravskrift«. Oversat til dansk står der:

*Og lykken som han så ofte søgte
forlader ham ikke på dette skønne
tilflugtssted.*

Forøvrigt blev monumentet »genbrugt«. Da de Conincks ældste søn, som hed Frederik, efter sin fars død og handelshusets fallit forlod landet, lod han indhugge ordene:

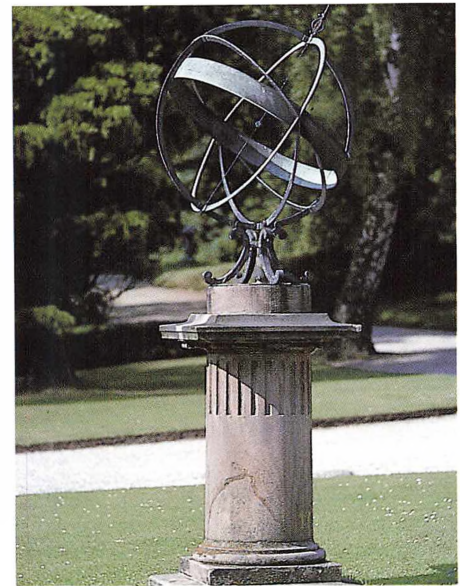
**FARVEL – GUD VELSIGNE
KONGE, FOLK OG LAND
Frederik de Coninck 1822.**

Kinesisk lysthus opført af Frédéric de Coninck på en lille ø i Storekalv tæt ved Næssets nordlige bred, se kortet, nr. 5. Efter forskellige omskiftelser er lysthuset overtaget af Nationalmuseet og opstillet i parken til Brede Hovedbygning. Foto 1983, forf.

Det kinesiske lysthus i parkanlægget må man spejle forgæves efter på dets oprindelige plads. Det lå på en lille ø ved Næssets nordlige bred, stik nord for hovedbygningen (5).

Mindesten til ære for venskabet, rejst af Henry Drevon i 1785. Stenen står ved indkørslen til Næsseslottet, se kortet, nr. 4. Tegning fra 1978 af forf.

Det meget smukke solur foran hovedbygningen, se kortet nr. 2, er fra de Conincks tid og har været forgyldt. Foto ca. 1970, forf.

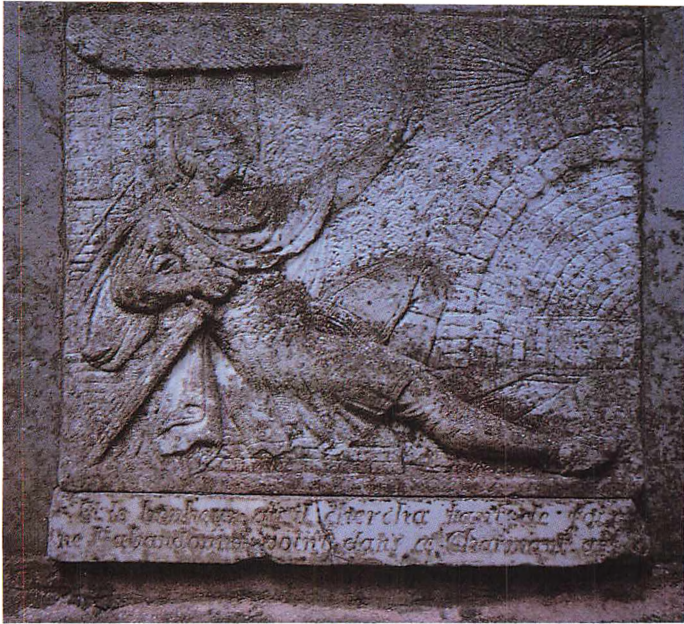
En lille bro fører over til øen, der er ved at gro sammen med »fastlandet«, og et betonfundament viser, at også en senere ejer har haft en pavillon her.

For nogle år siden kom man på sporet af, at det kinesiske lysthus, som de Coninck lod arkitekten Andreas Kirkerup opføre på øen – det befandt sig i en villahave i Klampenborg. Nationalmuseet har nu overtaget det originale lysthus, restaureret det og anbragt det i parken bag hovedbygningen i Brede.

Det kinesiske lysthus er altså pæredansk, men inden i det var der nogle ægte kinesiske bambusstole, som i sin tid havnede i Nationalmuseets etnografiske samling.

Mere om Eremitten

Hvor Dronninggårds Allé på den anden side af broen ved Brohuse deler sig, findes der endnu et monument, udført af Wiedewelt (6). Det kaldes »Eremittens farvel«, og nederen under et langt, elegisk digt på fransk ser man, pilgrimmens attributter: Vandringsstaven, rosenkransen og den bredskyggede hat.

Marmorrelieffet på mindestenen. Man ser den mediterende eremit halvt liggende uden for sin hytte med grotten i baggrunden til højre. Foto ca. 1970 af forf.

Monumentet stod oprindeligt i den særlige Eremitens Lund, som Dre-von lod indrette til sig selv et stykke vej øst for Næsseslottets park. I lunden var der en hytte og en grotte – se omtalen under monument (4). Desuden var der en opkastet grav med en gravsten, en brudt søjle og andre tankvækkende dekorationer. Området er bevaret som en lille skov ikke ret langt fra Holte Station. I dag er der kun grotten tilbage – og den er til-dækket som var det blot en jordhøj.

Dronninggårds videre skæbne

Efter at de Conincks handelshus havde drejet nøglen om i 1821, blev Dronninggård udbudt til salg og året efter købt af den hamburgske købmand Martin Johann Jenisch. Han boede der ikke selv, og i hans tid begyndte Næsseslottet og parken at forfalde. Først i 1845 gik Dronninggård ud af familien Jenisch' eje, og efter en række skiftende ejere blev hele området i 1895 overtaget af et aktieselskab. Så blev jorderne udstykket til villakvarterer, avlsgården blev nedrevet og den stærkt forfaldne hovedbygning istandsat med Axel Berg som arkitekt. I en årrække var den hotel, men i 1906 blev den

sammen med den omgivende park solgt til forlagsdirektør August Bagge, der indrettede hovedbygningen til helårsbolig.

I 1935 købte Københavns kommune hele herligheden, som i de næste 50 år fungerede som rekreativshjem for hospitalsvæsenets patienter. Derefter blev Næsseslottet nedlagt som rekreativshjem og i et par år benyttet til indkvartering af asyl-

søgende flygtninge. Samtidig op-hørte vedligeholdelsen af bygninger, park og af den store, velplejede køk-kenhave, der lå sydvest for hovedbygningen.

I 1985 blev Næsseslottet med tilhørende bygninger på stampar-cellen købt af et privat konsortium, der foreløbig har gennemført en tilbunds-gående restaurering, såvel udvendig som indvendig, af den fredede hovedbygning og af de to pavilloner øst for hovedbygningen. Bygningerne er nu opdelt i en række lejemål og udlejes bl.a. til kontorvirksomheder og tegnestuer. Lejerne har i hvert fald en arbejds-plads i de skønnest tænkelige omgi-velser.

Blandt de huse, der ligger vest for hovedbygningen, er gartnerboligen fra de Conicks tid. Det er nu ført til-bage til sit oprindelige udseende og i øvrigt frastykket som selvstændig ejendom.

Stien rundt om Næsset langs Furesøens og Lillekalvs bredder er bibeholdt, og der er fortsat adgang til de omtalte monumenter fra Dronninggårds storhedstid.

Hovedbygningens nordfacade ca. 1970. I forbindelse med en restaurering havde man valgt at fremhæve lisenerne med en farve, der svarede til facadens vandrette sandstenselementer. Foto, forf.

Sølyst – en højborg for dansk kultur gennem 1700- og 1800-tallet

Af Harald Skougaard

Det begyndte med en kongsgård, hvor Christian II hyggede sig med sin elskerinde, den smukke Dyveke. Godt 200 år senere opførtes lystejendommen Sølyst, som gennem knapt et århundrede blev samlingssted for Danmarks berømteste personligheder. I dag domicil for det mere end 650 år gamle Kongelige Københavnske Skydeselskab og Danske Broderskab.

Området ved det nuværende Hvidøre har helt tilbage til middelalderen været tilholdssted for kongelige personer. Hvidøre kongsgård blev opført af kong Hans i slutningen af 1400-tallet. Hans søn Christian II installerede her sin elskerinde, Dyveke og hendes moder – den magtfulde Mor Sigbrit – i en længere periode, før han tog sig den frihed at flytte de to kvinder til hovedstaden.

Det var lige neden for kongsgården, at kongen en midsommerdag i 1515 stod og spejdede ud over Øresund. Han ventede på skibet, der skulle føre hans unge brud, Elisabeth af Habsburg, kejser Karl V's søster, til Danmark for at blive den kommende dronning. Udkigsposter langs ruten havde hele tiden meldt Christian, hvor langt båden var nået. Den sidste havde rapporteret, at ankomsten ville ske inden for en halv time, hvorfor kongen med følge havde taget opstilling på stranden nedenfor.

For den kun 14-årige prinsesse var det så som så med glæden ved at se sit nye fædreland. Hun var bleg og

elendig, da hun steg i land. På det meste af turen havde hun følt søsygens kvaler. Med det samme blev hun bragt til en af kongsgårdens senge, »der endnu var varm efter Kongens Elskerinde, Dyveke«. Tilmed led hun med det samme af hjemve, hvilket kom tydeligt frem i et brev, hun skrev hjem til søsteren: »En krank Skæbne har de Kvinder, som bliver gift med de store Konger. Ham maa de følge til Jordens yderste Ende for aldrig mere at se deres Slægt og Fædreland«.

Det første Seelust

Et stenkast fra kongsgården opføres godt et par hundrede år efter landstedet Sølyst, som i perioder skulle blive sommerresidens for velhavende københavnere.

I 1724 fik kræmmeren fra Vimmelskaftet, Julius Frøichen, fæstebrev til et af de fire huse, som hørte til Hvidøre. Det lå smukt på den høje bakke ud mod Øresund. Hurtigt købte kræmmeren jorden udenom og opførte en 11-fags bindings-

Sølyst i dag. Skydeselskabet.

værksbygning ud mod den sandede Strandvej og gav den navnet *Seelust* – »et smukt Lyststed med Hauge forsynet«. Det østlige haveparti førte i terrasser ned mod vandet. Der lå også en kilde omgivet af kampesten.

I 1753 gik Frøichen fallit, og stedet blev købt af Just Fabritius, som havde været ejer af det første Skodsborg. Men da han elskede selskabelighed, måtte han have en sommerbolig med mere plads. Det var ham, der byggede den nuværende hovedbygning. Han døde dog, før byggeriet var tilendebragt. Det blev enken, der stod for færdiggørelsen. Fra 1771 boede generalmajor, guvernør i Vestindien, Peder Clausen, på landstedet.

Grev Ernst Schimmelmann og hans Emilie

I 1776 blev Sølyst købt for 4.500 rdl. af finans- og statsminister Heinrich Ernst Schimmelmann. I 1775 havde han giftet sig med komtesse Emilie Rantzau. Om vinteren boede de i Odd Fellow Palæet i Bredgade og

om sommeren på Sølyst. Det lykkelige ægtepar fik kun fem somre sammen, hvor de nød landlivets hygge i sommerresidensen. Hun blev alvorligt syg »af Brystbetændelse« og døde i 1780. Da greven ville rejse hende et minde, bad han arkitekt Nic. A. Abildgaard om at påtage sig opgaven. Resultatet blev den berømte Emiliekilde nede ved Strandvejen. Mindesmærket blev formet som en obelisk med et grædende øje, »hvor Kildens Vand lod sine Taarer rinde«:

HER VANKEDE DU EENGANG
 ACH FORLÆNGST EY MEER
 HELLIGT ER DET STED DU YNDEDE
 USKYLDIGHED HIMLENS USKYLDIGHED
 OPFYLDTE HJERTET VED DIT NAVN
 OG HVO SOM HAR ELSKET
 NÆVNE DET NAVN MED TAARER

†
 ANNO 1780

Schimmelmanns anden hustru
 »skytsenglen« *Charlotte*

Livet skulle gå videre. Greven opdagede hurtigt, at han måtte have en værdig værtinde ved sin side igen. Så to år efter Emilies død giftede han sig med den nok så betydelige personlighed, grevinde Charlotte Schubart. Hun var både litterært og politisk interesseret. Sammen med sin mand gjorde hun Sølyst til samlingssted for tidens berømtheder inden for videnskab, litteratur, musik og politik. Det var festligt, når man samledes omkring middagsbordet. Bagefter gik diskussionen livligt i salonen. Filosoferne Johan Gottlieb Fichte og Henrik Steffens orienterede om deres tanker. Professor H.C. Ørsted forelagde sin opdagelse om den elektriske strøms magnetiske virkninger, som for øvrigt gav ham verdensberømmelse.

Også mange digtere var gæster hos Schimmelmann-familien. Oehlenschläger var derude, efter at han gennem Steffens havde fået inspiration til den nye retning inden for litteraturen – romantikken. Hans »vækkelse« gav sig udslag i digtet »Guldhornene«. Første gang den elegante digter var på Sølyst, var han nu ikke særlig imponeret af greven. »Schimmelmann var lille, koparret, skelede lidt, behængt med Ordner, men han havde Snustobak paa Tøj og Fingre. Grevinden var saare enkelt, men smukt klædt paa. Men begge var uhyre hjertelige og venlige Personligheder, som man befandt sig godt i Selskab med«.

Danmark har vel aldrig haft en større mæcen end Schimmelmann. På forskellig vis støttede han digtere som Jens Baggesen, Schack Staffeldt, Kamma og Knud Lyhne Rahbek m.fl. Ikke alene danskere hjalp

Grev Heinrich Ernst Schimmelmann (1747-1831), finans- og udenrigsminister. Maleri af N.V. Dorph, antagelig efter Erik Pauelsens portræt fra 1789 på Holsteinsborg. Sølyst.

Grevinde Charlotte Schimmelmann, f. Schubart (1757-1816). Maleri af N.V. Dorph. Sølyst.

han. Tyskeren Friedrich von Schiller blev i en krisesituation hjulpet af greven og hertugen af Augustenborg.

Berømte komponister og pianister var tit med til at sætte ekstra kulør på de store festaftener på Sølyst. Wolfgang Amadeus Mozart skal have spillet nogle af sine klaverkoncerter i salonen.

Der skete meget i Danmark for 200 år siden. Bondefrigørelsens mange reformer blev gennemført. Det var indlysende, at landets statsminister ofte samledes med ledende politikere f.eks. mænd som A.P. Bernstorff og Chr. Ditlev Reventlow. Efter tidens skik skulle begivenheden markeres. Derfor blev der plantet tre »frihedstræer« i parken – et for greven selv og et for hver af de to andre.

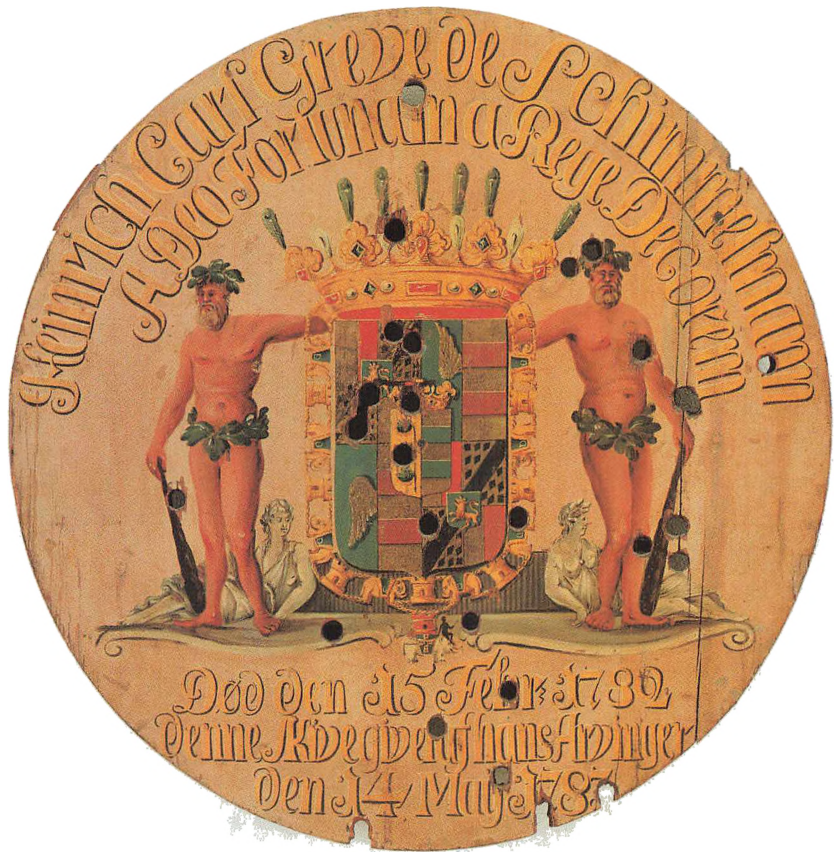
Også udenlandske diplomater færdedes hjemmevant på Sølyst. Disses hemmelige rapporter hjem til regeringerne fortalte om samtaler med den almægtige minister, som med næsten enevældig magt styrede vort land. Der var også oplysninger om den stille magt, som den intelligente Charlotte udviste. Fredsdrøftelserne efter slaget på Reden 1801 diskuteredes indgående ude på landstedet ved Strandvejen.

I 1816 døde grevinde Charlotte. Men også efter hendes død holdt Ernst Schimmelmann fast ved vennekredsen, som han samlede på Sølyst. Greven selv døde i 1831.

Etatsråd

Johannes Theodor Suhr

Ægteparret Schimmelmann havde ingen børn, så det blev grevens niece, Adelaide v. Löwenstern, der med sin mand – den danske gesandt i Wien – flyttede ind på Sølyst. Ni år efter blev landstedet solgt til en af Københavns rigeste mænd, etatsråd J. Th. Suhr fra handelshuset på Gammel Torv. Han havde mange år tidligere overtaget slægtens firma, som på grund af krisetiden efter

Også Ernst Schimmelmanns fader, Heinrich Schimmelmann (1724-1782) var medlem af Skydeselskabet. Han var som sønnen en af Danmarks store statsmænd. Fra 1760 rettede han dansk økonomi op. I 1768 blev han skatmester.

statsbankerotten i 1813 var på fallitens rand. Han var meget ærekær, så hans eneste mål i livet blev at føre familieforetaget på fode igen. Og ikke nok med det, han ville have det udviklet således, at det blev byens bedst funderede. Hans fremgangsmåde var ofte hård og hensynsløs. I 1820'erne var han genstand for hårde angreb på Børsen og blev beskyldt for illoyal konkurrence. Men alt prellede af på ham. Han forstod ved kneb, magt og penge at gøre firmaet til Københavns førende. Formuen blev omkring 1850 opgjort til 1.500.000 rdl. – en ufattelig sum dengang.

I 1816 havde Suhr giftet sig med Caroline Falck – en livsglad ung pige, der tegnede, malede, var interesseret i litteratur, teater og selska-

belighed. Hun var ballets dronning ved de store fester i byen og var omsværmet af mange kavallerer. Hun var så smuk, at Kammar Rahbek fra Bakkehuset kaldte hende »Dejligheden«.

Et ægteskab mellem den kolde, ærgerrige og flittige Suhr og den levende, hjertevarme Caroline var på forhånd dømt til at blive ulykkeligt. Ikke underligt, at al fortrolighed og forståelse mellem det ulige par omgående gik fløjten.

En trist nytårsaften

I et af Carolines breve røbede hun sin bitterhed om nytårsaften 1825:

»Klokken er ni, Gemalen kommer op fra sit Kontor, tænder sin Pibe og sætter sig paa den anden Side af

Bordet og læser »Statstidende«, »Dagen« og »Skilderiet«. Han ringer, og Pigen kommer med en Bække. Han spiser Smørrebrødet og drikker Snaps og Øl til. Tiden gaar, og jeg sidder og ærgre mig over, at den højtidsfulde Aften slæber sig af Sted. Jeg tænker paa mit Barn-domshjem, hvor vi sang og drak det nye Aars Skaal«.

Ikke sært, at fru Suhr med årene blev meget deprimeret og ensom. Hun begyndte at skrante. Flere ophold ved europæiske badesteder blev nødvendige. En tiltagende tunghørhed gjorde hende desuden mistænksom. For at få lidt adspørelse havde hun tit selskab af sine niecer, når hun om sommeren opholdt sig på Sølyst, som hun holdt meget af i begyndelsen. Men så kom »Slangen ind i Paradiset«. Et familiemedlem udtrykte det således: »Paa Sølyst lever man ganske herligt, saa længe fru Heiberg ikke er kommet«.

Bekendtskabet med familien Heiberg

På en rekreatjonsrejse til badebyen Ems mødte hr. og fru Suhr Johan Ludvig Heiberg og hans kone, skuespillerinden Johanne Luise. Fra dette øjeblik blev Suhr et andet menneske. Han blev bjergtaget af den smukke kunstner fra Det kongelige Teater. Meget hurtigt kunne hun sno den hårde forretningsmand om sin lillefinger – hun kunne få ham til alt.

Fra 1844 og 14-15 år frem var ægteparret hvert år inviteret til et langt ophold på Sølyst. Etatsråden indrettede en særlig fløj til de to. I det ene værelse stod der et netop indkøbt klaver, så fru Heiberg også kunne forlyste sig med at spille, som hun var vant til derhjemme. I det andet værelse blev der anbragt et teleskop med alt tilbehør, så Heiberg kunne foretage astronomiske studier, som han gik meget op i.

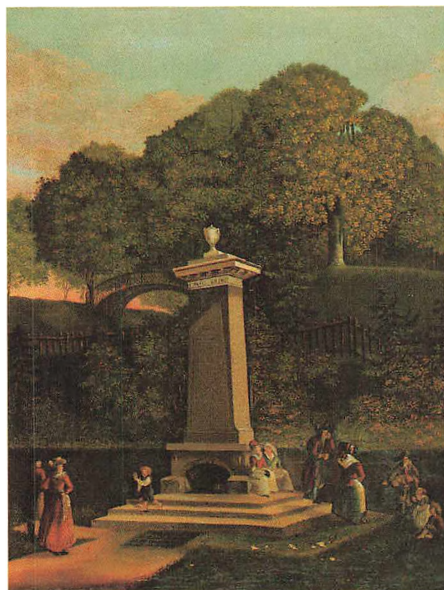
Johs. Suhr havde aldrig interesseret sig for noget »saa intetsigende

Johannes Theodor Suhr (1719-1858), etatsråd, storkøbmand på Gl. Torv. Maleri af Wilhelm Marstrand. Frederiksborgmuseet.

som Komediespil«. Ved bekendtskabet med Johanne Luise blev han en ivrig teatergænger, når fru Heiberg stod på Det kongelige Teaters scene. »Han var uudtømmelig med at rose mig som Skuespillerinde«. Også maler- og billedhuggerkunst åbnede hun hans øjne for, selv om han først havde indvendt: »Jeg forstaaer mig ilde herpaa«. Hendes svar faldt om-

Emiliekilde, malet af ukendt kunstner omkring 1790. Øregaard Museum.

gående: »Det er lige meget. I Deres Position bør De alligevel købe Kunstværker«. Inden et år var gået, havde Suhr købt billeder af Marstrand, Skovgaard, fru Jerichau, Exner m.fl. samt værker af billedhuggerne Thorvaldsen og Jerichau. Selv et fyldigt bibliotek oprettede manden, der hidtil ikke havde læst stort andet end avisen, børskurser og Statstidende.

Fru Heiberg siger selv ubeskedent i »Et Liv genoplevet i Erindringen«: »Hvad var Grunden til, at han ikke længere kunde undvære mit Selskab? Tro mig, ene og alene min Frimodighed, min Ligefremhed, min Aabenhed mod ham. For første Gang traadte et Menneske ham i møde uden Frygt. Jeg talte ham frit til«. Over for denne selvglade erkendelse stod Suhrs selvudslettende indrømmelse: »De ved ikke, hvor jeg sætter pris paa Deres Venskab. Det kan ikke interessere Dem at omgaa mig. Thi fast at jeg jo selv antager mig for en nogenlunde Forretningsmand, ved jeg godt, at jeg i alt Andet er en Ignorant«. Suhr læssede alle sine bekymringer af over for fru Heiberg. Selv forretningsanliggender betroede han hende, hvad hans kone aldrig var blevet indviet i.

Fru Heibergs uforskammethed

Selvfølgerlig vidste Johanne Luise alt om det spændte forhold mellem de to ægtefæller, og hun vidste også, at Suhr aldrig fortalte sin kone om sine økonomiske transaktioner. Nok viste hun værtinden respekt, og med sin dygtige skuespilkunst var det en let sag for hende at spille komedien fuldendt, selv om Caroline ofte optrådte med kølighed over for hende, fordi det gjorde hende ondt at se mandens åbenlyse flirt med primadonnaen. En dag havde Suhr fortalt fru Heiberg, at han havde købt »Det blaa Pakhus« for 80.000 rdl. Kort efter var der selskab på Sølyst. Ved

Sølyst på Suhrs tid. Maleri af Carsten Henrichsen. Øregaard Museum.

middagsbordet ville Johanne Luise også henvende sig til fru Suhr, der ofte ikke kunne følge rigtigt med i samtalen på grund af døvheden. Hun sagde derfor meget højt: »Til Lykke, Fru Suhr, med den nyhvervede Ejendom, Det blaa Pakhus«. Der blev død stille omkring bordet. Husets frue så måbende på skuespillerinden og så på sin mand. Hun anede intet om dette store køb.

Kunstnersammenkomster

Ved de store fester var selvfølgelig også et udvalg af den heibergske vennekreds indbudt. Skuespillere og forfattere nød godt af gæstfriheden. Selv når digterne var langt borte fra

Sølyst, kunne de i deres længsel efter fædrelandet pludselig mindes det smukke hjem ved Øresund. Således skrev bl.a. forfatteren til »Fra Piazza del Popolo«, Vilh. Bergsøe, under et italiensophold:

*Hvilke Minder, hvilke Tanker vækker ej dit Navn
her hos den, der ene vanker fjernt fra Hjemmets Favn,
som til Sydens Land har fundet og på Etnas Ø
længes efter Øresundet og en Stak af Hø.
Sølyst, dine krumme Gange, dine Rosers Bed,
dine Nattegales Sange, dine Aftners Fred,
dine slyngede Kanalers birkeklædte Bugt
med de vidt berejste Svalers vingelette Flugt.
Hvilken Higen mod den lille Plet ved Sundets Bred,
hvor Emilies klare Kilde langsomt risler ned.
Hvor den glade Ungdom stimler om det køle Vand
smykt med Bøgeløv og Primler, Vaartegn i vort Land.*

Ved sine køb af kunstværker og ved sin støtte med en årlig appanage til ægteparret Heiberg blev J. Th. Suhr en mæcen for kunsten. I sit testamente gjorde han den årlige aflønning af de to kunstnere livsvarig. Desuden bestemte han, at de hver sommer kunne disponere over »Bonderupgaard«. Sent i sit liv fik Suhr øjnene op for de værdier, der lå i litteratur, malerkunst og teater. Men alt dette opnåede han først gennem sin lidenskabelige beundring for skuespillerinden.

I 1856 døde Caroline Suhr – forgræmmet gennem sin lange ægte-skabelige tragedie, plaget af sygdom og voldsomt generet af den tiltagende tunghørhed, der senere gik over i døvhed. Etatsråden døde to år efter i 1858. Efter begravelsen takkede Heiberg sin mæcen med digtet »Sølyst« (Poetiske skrifter, bd. 9):

*Nu hviler Sneen over Haven,
dens Lindes Top, dens Rosers Bed,
men Sneen dækker ogsaa Graven,
hvor Stedets Herre sattes ned.
Naar Solens Straaler atter spille
paa genfødt Løv, hvor Lunden staar,
der Skygger om Emilies Kilde,
han selv ej under Skyggen gaar.*

Kong Frederik IX's og dronning Ingrid's skydeskiver. Skydeselskabets brødre har hver sin skive, som er ophængt på Sølyst. Mange af disse er små kunstværker. Den ældste er fra 1752 og har tilhørt P.H. Buchalf, som var vært i Holbergs komediehus. Mange af kongefamilien har hver sin skive, således bl.a. dronning Anne Marie og kong Konstantin af Grækenland. Det var sidstnævnte, der ved sin udnævnelse meget vittigt udtalte, at han ikke selv havde været klar over, at han nu var blevet broder til sin svoger og svigerinde og endog til sin svigermoder.

*Snart vil dog atter Flora smykke
sin gamle kære Skov og Vang,
og Svalen under Taget bygge,
og Finken kvidre Morgensang,
og Sundets Bølgers dybe Brummen
omsuse Højens Bøgesal,
og Biers og Libellers Summen
den lange, bugtede Kanal.*

*Men da skal Tanken se tilbage
mod ham, som elskte disse Træer,
og tungt skal Vennerne beklage,
at ej de samles om ham her.*

*Hans sjældne Virken Verden kender,
det sjældne Præg af al hans Id,
Men sjældnest er, at han med Venner
var trofast i en troløs Tid.*

*Flyv lille Svale, fra det fjerne,
søg, Troskabs Fugl, dit vante Sted.
Straal, gyldne Maane, klare Stjerne,
i lyse Sommernætter ned.
Som om du end besad den gode,
ifør dig Sølyst, al din Glans
for ham, som i din Løvsal boede,
bring hvert et Aar din første Krans.*

Hr. og fru Suhr havde ingen børn. Men Sølyst forblev i slægtens eje til 1913, hvor det blev købt af Landmandsbankens direktør, Emil Glückstadt. Bankens krak i 1922 og

etatsrådets død i 1924 foranledigede salg af ejendommen til dansk-amerikaneren, direktør Gorm Rasmussen. I 1940'erne blev stedet forsømt. Desuden var dele af parken solgt fra til villabebyggelse. I lang tid vidste man ikke, hvad der skulle ske med den historiske ejendom. Men heldigvis blev Sølyst købt af

*Det Kongelige Københavnske
Skydeselskab og
Danske Broderskab*

I selskabets bestyrelsesmøder havde man allerede i 1945 og 1947 drøftet køb af Sølyst som nyt domicil i stedet for bygningen på Vesterbrogade. Men først i 1948 kom der rigtig gang i forhandlingerne med boet efter Gorm Rasmussen. Man enedes om at tilbyde 400.000 kr. med en udbetaling på 50.000 kr. Senere købte man også nogle parceller til parken, så købesummen kom op på 708.000 kr.

Det blev arkitekt Robert Hansen, der kom til at stå for ombygning og renovering af det gamle Sølyst.

*Indvielse og festdage
med kong Frederik IX
og dronning Ingrid*

Efter kong Frederiks ønske skulle indvielsen af selskabets nye domicil finde sted den 15. september 1949. På slaget 12 kørte majestæterne op foran indgangen til Sølyst. Det skete under kanonsalut, og de blev modtaget af den samlede bestyrelse. En af de helt store begivenheder blev den første kongefugleskydningsdag den 29. august 1950. På denne dag blev også dronning Ingrid optaget i selskabet som broder. Kongen blev fuglekonge samme dag og dermed formand for bestyrelsen i det følgende år.

I foråret 1951 var det dronning Ingrid's sølvgivningsdag. Majestæten havde ønsket, at det blev Sikker Hansen, der lavede motivet på hendes skydeskive. Ved optagelsen var

Musiksalonen på Sølyst

der lidt usikkerhed, da tegnet skulle hæftes på dronningens kjole. »Ældste dommer« spurgte, om han ikke skulle overrække tegnet. Men Ingrid svarede: »Når jeg har ladet mig optage, vil jeg gerne have, at selskabets regler følges«.

Jubilæet 1984

I selskabet blev man enige om, at 650 års jubilæet skulle festligholdes med maner. Dronning Margrethe og prins Henrik deltog, og da prinsen netop ved den sidst afholdte kongefugleskydning var blevet fuglekonge og dermed det pågældende års bestyrelsesformand, faldt det i hans lod at tale for selskabet, »hvilket blev gjort vittigt og inspireret«.

Forfatteren Piet Hein fremsagde under festen sin prolog, som her citeres i uddrag:

**JEG VENTEDE VEL EN BEDAGET FORSTENING,
SOM FORTIDEN HAVDE FORPUPPET SIG I,
MEN FANDT MED FORUNDRING EN FRUGTBAR FORENING –
AF SMIDIGE FORMER OG SELVIRONI ...**

**VORT HØJE SELSKAB BYDER IKKE NÆR
DE SAMME ADGANGSVILKÅR FOR ENHVER
TIL MEDLEMSSKABETS MANGELUNDE GODER.
DET ER EN URET, AT EN KVINDE HER
MÅ GÅ DEN OMVEJ OG HA DET BESVÆR
AT BLIVE DRONNING FOR AT BLIVE BRODER ...**

**MÅ VI, I SAMKLANG MED VOR DYBE FORTID,
TA ARVEN OP I HARMONI MED VOR TID,
DENS MULIGHEDER OG DENS MENE TEKEL,
– OG BLOMSTRE RIGT I ENDNU MANGT ET SEKEL.**

Mester Olaf

Af Godfred Hartmann

Olaf Poulsen var midtpunktet, når Fredensborgs spidser morede sig. Hvem ville ikke gerne have hørt ham synge »Kejseren bor på det høje slot« – eller have deltaget i en af de remarkable frokoster i Gribskov.

»Det er en sludfuld Vintermorgen. Fra Nordbanetoget strømmer de Rejsende ud for i hastig Gang at begive sig til Arbejdspladserne i Hovedstaden fra Villahjemmene i Københavns Omegn ... Fra en af de smaa Kupeer i Togstammens sidste Vogne træder en Efternøler ud paa Perronen. Han ser sig sky omkring, slaar Kraven op om Ørerne, trækker med et fast Tag en flad, bredskygget Bør ned om Øjnene og gaar saa rask med sine smaa, sikre Skridt mod Udgangen. Staturen er rund, tæt Plastisk ... den Ulsteragtige Kavaj fremhæver Figurens svajryggede og højruppede Trindhed mere end den dækker. Under den lange, skødede Frakke bevæger sig de faste Ben og de sirlige Fødder i korte, lidt balletbuede Trin.«

Sådan skriver Henri Nathansen om Olaf Poulsen på vej til det elskede teater på Kongens Nytorv. Det kunne være drøjt for ham at forlade sit hyggelige hjem i Fredensborg og i bælgmørke og snesjap traske den lange vej til stationen. Ung var han heller ikke – han nærmede sig de 70. Men Olaf Poulsen var pligtopfyldende – hans liv var teatret, og som en humlebi summer om kuben summerede han om huset på Kongens Nytorv. Hans dag kunne være lang. Prøver om formiddagen – og det

naturlige midtpunkt i en forestilling om aftenen.

Med de runde kinder glinsende af afsminkningens fedtede cremer hviler han på hjemvejen ud i hjørnet af kupeen. Han skifter i Hillerød, og i mørket går han ad de aftenstille veje mod sit hjem skråt over for den gamle kro, et stenkast fra ungdomsvennen August Bournonvilles hus og fra det nattestille slot.

Endelig er han hjemme. Hvilen gør ham godt. Længe varer det ikke, førend han atter i mørket går mod den station, der i sin prunkløse, olie-malede ventesal har rummet så mange af den lille stationsbys kunstnere. Det var kun de kongelige, der modtog deres familier og gæster i den purpurrøde plys.

I 1884 købte Olaf Poulsen det gamle Østruphus i Fredensborg som sommerbolig. Han havde tidligere ferieret i Humlebæk – men han følte, at han både var for kendt og landliggerne for mange, til at han kunne få den fred, som et sted ude på landet kunne give ham. »Skulle jeg blive melankolsk i Fredensborg?«. Men de advarende ord lyttede han ikke til. Der er vel også folk, som kan blive melankolske i Vimmelskaftet, var hans egen hurtige kommentar – »og det ville jeg rimeligvis blive«.

Tag hat og frakke af ham og iklæd ham en Holbergsk dragt fra hans elskede gamle teater. Det strålende glade ansigt har givet liv til mangen en Henrik – Jeppe – Per Degn – og hvad de alle sammen hedder. Teatermuseet.

Bournonville var fristeren. Han vidste, at længe kunne det vel ikke vare, inden det gamle Østruphus blev til salg – og det var et hus der ville passe for det nyforlovede par. Men Olaf Poulsen var betænkelig. Hvor skulle pengene komme fra? Men balletmesteren blev ved. Vi aner, at de unge mere end én gang har drøftet udbetaling og de udgifter, der uvægerligt ville følge med, og megen tiltro til den gamle balletmesters økonomiske sans har den 35-årige skuespiller næppe haft.

Men da købet var en realitet, blev han lykkelig. Ingen melankoli – kun glæde over stedet, og han tænkte ofte på Bournonville, der ender sit »Teaterliv« med ordene: »Jeg tilstaa oprigtigt, at Fredensborgs rene Luft og landlige Ro tiltaler mig mere end de støvede Coulisser og alt hvad der rører sig imellem dem. Jeg bevarer bedst min Kærlighed til Teatret ved at gaa i de skønne Alleer og filosofere over Livet, Naturen og Kunsten«. Som gammel mand skrev Olaf Poulsen: »De Ord gør jeg gerne til mine«.

Fredensborg har nok præget ham mere end de sommerklædte landliggere i Humlebæk. Han var jo ikke den første kunstner, der flyttede ind i den lille residensstad.

Fortidens gyldne periode har givet tilskyndet ham til netop at vælge Fredensborg. Havde ikke Knud Lyhne Rahbek skrevet om egnen, men dobbelt følsomt, fordi han var dybt betaget af skuespilleren Michael Rosing's unge kone Johanne. Havde ikke Søren Kierkegaard søgt ind i den mægtige Grib Skov og levendegjort den for læseren i »Stadier paa Livets Vej«? Havde ikke Paludan Müller, Niels V. Gade, Michael Wiehe og Holger Drachmann prist egnen og Johan Ludvig Heiberg i »Sylvsoverdag« skrevet om et »Paradis i Danmark«? Alt det vidste Olaf Poulsen. Han kendte sine klassikere og vidste, at Ludvig Bødtcher havde skrevet et af sine smukkeste digte netop om Fredensborg.

Snart vaklede han ikke længere. Også han ville flytte ud i den lille by, hvor Christian IX samlede hele sin familie på det hvide slot i den grønne

park – men måske betød det nok så meget, at alle kunstnerne samlede kraft og næring i de omgivelser, der kun gav dem ro i sindet. »Fredensborg blev Kilden til min bedste Rekreation, det blev mit bedste Refugium og har været det i mere end tredive Aar«. Olaf Poulsen blev Fredensborg-borger som alle, der før havde gået i slotsparken og set, hvordan den synkende sol farvede den aftenstille Esrom Sø, indtil de sidste stråler som en ildrød vifte rejste sig over den kulsorte Gribskov ovre på den anden side af søen.

I 1904 byggede Olaf Poulsen sit nye hus og kaldte det for Østrup. Det gamle hus var efterhånden blevet for trangt til familien, og Olaf Poulsen krævede plads. Selv var han ikke uden et vist omfang, og at sidde i ro og blot lære sine roller var ham ikke nok. Han var grundigheden selv – samvittighedsfuld over for sin kunst og sit teater – men når sommeren kom, og skoven sprang ud, sejlede han over søen til Nødebo med den fyldte madkurv og med et par gode

flasker i sin bagage. Altid aktiv. Når han ikke sad i sin garderobe og lagde sin maske på teatret, eller som Løjtnant von Buddinge spjættede hen over scenen i kobbersmedens dagligstue.

Et par heste hørte med til husstanden, og stolt satte han sig op i vognen og kørte med sine venner i skoven. Seletøjet havde han selv lavet. Han var ikke søn af en skomager for ingenting. Hænderne sad godt på ham. Jævnligt stod han bøjet over arbejdsbordet i det lille havehus. Læder til hovedtøj og rumperem blev til mellem hans ivrige fingre. De billeder han malede rammede han selv ind – han snedkererede, så høvlspånerne føg ham om ørerne. Han fotograferede – og stod andægtigt bøjet under det sorte shirts og ventede på vennernes stilhed og ro – og han fremkaldte selv pladerne i det mørkekammer i kælderen, der var ham et lige så kært opholdssted som det snedkerværksted, hvor han fik afløb for sin skabertrang. Han sang – han spillede – ikke blot på klaver og på datidens harmonium, som

Frokostselskab hos grosserer Zachariae. I ly af det skyggefulde løvhang har gæsterne bænket sig om bordet, og bourgognerne er trukket op. Mester Olaf har rejst sig og sætter ved sin tilstedeværelse stemningen mange gange i vejret. Fredensborgs spidser havde sans for det festlige. Teatermuseet.

havde sin plads i mangel en dagligstue. Også trompeten, og selv den store kontrabas var han fortrolig med. Olaf Poulsen var en tusindkunstner og en vidunderlig far for sine 10 børn – dem var der nok af. »Jeg kan se Far staa og arbejde dernede i Skjortærmer, snart fløjtede, snart syngende, enten det var en Ramme, der skulle laves, eller en Havebænk, der skulle repareres, ja, han lavede endogsaa Seletøj til de to smaa Heste, han kunne i det hele taget alt af den Slags ... Ja, jeg kunne skrive en hel Bog om livet i Fredensborg ... Naar jeg tænker paa Far, tænker jeg ogsaa altid paa Somrene i Fredensborg. Fredensborg og Far hørte sammen«. Skade, at hans datter Karen ikke fik skrevet den bog.

Men Olaf Poulsen stod ikke altid og snedkererede. Nu og da kom der bud fra slottet, der indbød ham til taffel. Han har sikkert været en kær og skattet gæst, der bragte liv i slottets havesal, blot han trådte ind på det blanke parketgulv. Det har lynet

med ordener, når herrerne var i gala. Englands og Grækenlands fyrstefamilier var årlige gæster. Den russiske zar, Alexander den Tredje, elskede Fredensborg, for her følte han sig tryk. Alene gik han i parken og talte venligt med dem, han mødte, og han skal have moret sig blot ved synet af Olaf Poulsen.

»En Aften, da jeg var indbudt til Taffel paa Slottet, bad man mig bag efter om at synge en rigtig munter Vise. Jeg sang saa: »Og Kejseren bor paa det høje Slot«, mens selve dronningen akkompagnerede. Visen morede zar Alexander ganske overordentligt. Han lo med sin dybe Røst og brummede Omkvædet med. Da jeg næste Gang blev tilsagt til Taffel, mens Kejseren endnu var i Fredensborg, kom hans russiske Majestæt hen til mig og sagde: »Den maa vi have igen i Aften, Hr. Poulsen – De husker vel nok den – haa, haa, haa – den med Plamagen!«

Og Olaf Poulsen blev en kær gæst på slottet. Det hændte, at Frederik VIII pludselig sad i hans stue, og fra

ham selv ved vi, at mødet mellem majestæten og den store skuespiller, der en dag kom fra sit værksted med høvlspåner i sit purrede hår, var både gemytligt og hjerteligt.

»Jeg kender Skovene omkring Esrom Sø, den mægtige Gribskov med store og lille Gribsø, Syvstjernen og Ottevejskrogen. Bøndernes Tørvepose og Fønstrup Damme, de gamle Hegnhuse: Kommunikationshuset, Fuglsanghuset, Bolandshuset og Fændrikshuset. Jeg ved hvor denne Storskov veksler, sandede Hulveje gennem milevid Strækning af Gran og Fyrreskov og aabne solbeskinde Lysninger, omgivne af hvide Birke og ung Bøg«.

Sådan skriver Olaf Poulsen selv i sin selvbiografiske skitse i et jubilæumsskrift, udgivet i 1917 af Fredensborg-vennen Vilhelm Østergaard. Vist kendte han Gribskov, og han holdt af den – både når han søgte ensomheden med en rolle buldrende i sit store hoved og i et muntert lag med vennerne fra slotsbyen. »Den, der ikke har set Olaf under Gribskavs grønne Træer, ungdommelig og kaad som en Rus, der holder Sommerferie, han mangler Kendskab til en ejendommelig og væsentlig Side af hans Natur«.

I en grå oldtid stiftedes selskabet »Evoë«, der havde fået sit navn efter det Bacchiske jubelråb ved Dionysosfesterne. En formålsparagraf syntes på forhånd overflødig, og Olaf Poulsen – selv livsvarigt medlem og formand – blev af de ganske få medlemmer valgt til selskabets »Præsidiarius«. Målet for den årlige sommerudflugt var altid givet: en solfyldt plet i skoven fri for myrer og myg og velegnet til et veldækket og bugnende frokostbord. Med »Brodertegnet« i frakkeopslaget steg man til vogns. Forfald tåltes ikke af de fem deltagere. Kun »personligt Dødsfald« blev godtaget. Og så blev der spist og drukket »con amore«, sådan som der *skal* spises og drikkes.

Man havde gerne været med på de skovture! Det kan næppe skade, at Fuglsanghuset er inden for rækkevidde, skulle man løbe tør. Altid Olaf Poulsen som det festlige midtpunkt, Sophus Bauditz til venstre, Mester Olaf, Vilhelm Østergaard og Elith Reumert. Teatermuseet.

Det ser nu lovlig spartansk ud. Maden er åbenbart fortæret, og nu skylles der efter med whisky og kolde sodavand'er, hentet lige op af Fuglsangshusets svalende gulvspand. Elith Reumert har fået ild på cigaren, og Olaf Poulsen har påtaget sig en faderlig attitude, mens Vilhelm Østergaard til højre mest synes opfyldt af at tage sig ud for fotografen. Teatermuseet.

Og »Præsidiarius« mønstrer med kendermine bordet, inden det går løs.

Halve hummere, røget ål, skinke, and og kyllinger. Med sikker hånd fjerner kyperen, »Spiritualis«, alias Sophus Bauditz, flaskerne fra deres beskyttende halmhylstre. Et ikke uvæsentligt embede, der under hele ekskursionen krævede en sikker hånd. Store byrder hvilede på både »Spiritualis« og »Kulinarius«, Vilhelm Østergaard.

Talrige amatørfotografier afslører det muntre lag med de fem brødre med flaskerne på bordet. Der blev fotograferet, sunget og deklameret,

og en dukkert i søen af en af brødrene hørte med til rituallet. I enrum blev pladerne fremkaldt – og det var ikke alle billederne, der fik lov til at passere gennem familiernes hænder.

I de mørke vinteraftener mødtes vennerne af det eksklusive selskab. Man lo og glædede sig til skoven sprang ud. Man ville i det små gå i træning på Thevandsbakken på Holtet i Nødebo. Men ikke the – nej, lad os få den Bourgogne, som »Kulinarius« havde i forvaring i sit Søruphus. Mester Olaf vidste, at de nok lå bedst hos venen Vilhelm Østergaard.

Hvor er det længe siden! Per Degn synger ikke mere. Jeppe frygter ikke længere 'Mester Erik' på sine ømme, forslidte rygstykker, den listige Henrik er forlængst lusket ud af scenen. Der er ingen grund til at frygte »Vox Klintica«. Tæppet er forlængst gået ned – for et liv, der sprudlede og gav liv videre til omgivelserne. Den 26. marts 1923 døde Olaf Poulsen i sit hjem i Fredensborg og blev begravet på Asminde-rød kirkegård ved siden af sin elskede Mille.

Stilheden sænkede sig over den lille slotsby – men eftertiden forstod at værne om det, man havde mistet.

På cykel i Nordsjælland for 100 år siden

Af Torben Tøpsøe-Jensen

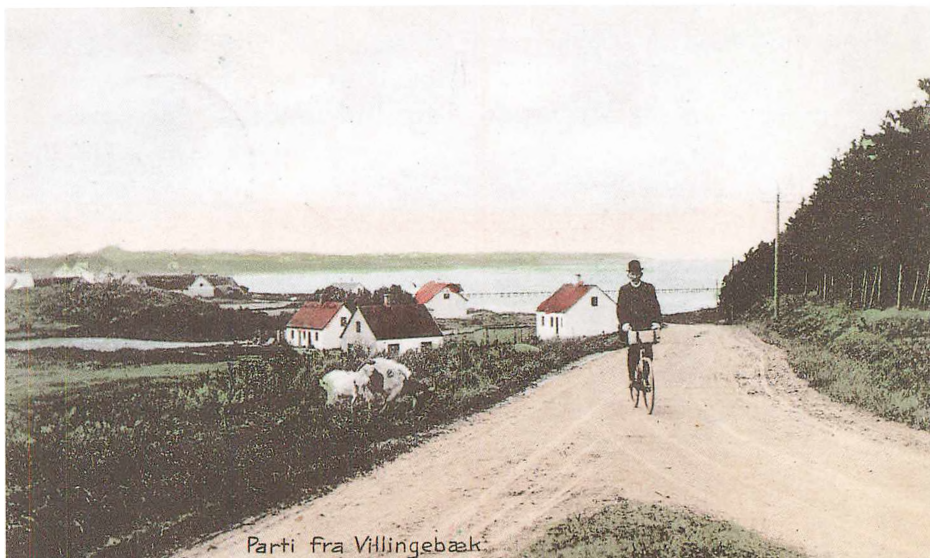
En Cykletur paa danske Veje, det er et Kapløb med Vinden over bølgende Kornmarker, det er Landet i Erindringen med Sol og Byger, de forfriskende Grøfter, Landsbykirketaarne, Aaer og Fjorde, hvad skylder man ikke Cyklen!
Johannes V. Jensen: Paa danske Veje. 1931.

Da Johannes V. Jensen skrev disse linjer, var cyklen forlængst blevet al- lemandseje. Men det tog sin tid at nå så langt. Det hele begyndte for godt og vel 170 år siden, da man ude i Europa tog fat på at eksperimentere med fremstilling af nogle løbehjul- lignende instrumenter, der skulle gøre det lettere for fodgængere at bevæge sig over større afstande. Efterhånden nåede man frem til

den kuriøse *Velocipede*. Den kom til Danmark i 1860'erne og fik snart øgenavnet *Væltepeter*. Der skulle gå endnu en snes år, før man via *Tricyklen* fik konstrueret den lave *Safety*, forløberen for den moderne cykel.

Safety'en slog straks an og blev meget populær, først til sportsbrug, men inden længe også som almindeligt befordringsmiddel. Med den kunne man nemt og bekvemt kom-

Cyklen var til glæde for alle – også for ældre herrer med rundpudlet hat. Postkort, ca. 1900 med udsigt fra Villingebæk mod Nakkehoved. Jørgen Elssø's samling.

Cykelferier er stadig en yndet form for sommerferier hos de unge. Her er tre morgenfriske cykelpiger parate til dagens indsats på en cykeltur Nordsjælland rundt.

me rundt, som man lystede, og for mange var den til uvurderlig nytte i det daglige arbejde.

Cyklismens sejrsgang

Støt og roligt bredte cyklismen sig, og man fejrede de raske cyklister, der hurtigt prægede vejilledet, ved at udråbe dem som værende »Cyklismens ufortrødne Riddere, det døende nittende Aarhundredes hastigt farende Svende«. Og netop i år for hundrede år siden hyldede Holger Drachmann dem i et begejstret og fængende digt: »Frem paa det rullende Hjul«, der slutter med denne fanfare:

*Hesten er staalsat og Rytteren med.
Plads for Cyklisten! Han ruller af-
sted.*

Cykelentusiasmen gav sig mangfoldige udslag. Man begyndte at stifte cyklistklubber, som skulle arrangere udflugter og fællesture helst hver søndag hele året rundt. Det var små lukkede klubber, hver med begrænset medlemskreds, hvad klubbernes navne også antydede. Der var f.eks. Lægernes Cykle-Forening, The old boys, Orlogsværftets Cykleklub,

Cyklisten o.s.v. Og man udgav turkort og turbeskrivelser, vise- og sangbøger for cyklister og særlige håndbøger. Mest udbredt af disse var Sylvester Hvids »Cycle-Haandbog« fra omkring 1890, der udkom i flere oplag. I 1895 fik København sin første cykleskole for damer og herrer – og samme år jublede telegrafbudene på Vesterbro – de fik cykler til brug i tjenesten. Året blev også noteret i Vatikanets kalender som året, da Paven nedsatte en kommission af kardinaler, der skulle afgøre, om det var passende for præster at vise sig på cykel. I 1896 fandt det første professionelle cykelløb sted i København – og på julebordet kunne børnene være heldige at finde et brætspil, som bar det forjættende navn »Dansk Cykleløb«, som uden på låget havde et billede i farver af en racercyklist med en imponerende laurbærkrans om halsen.

I hæren var man allerede i 1880'erne begyndt at overveje, om man skulle anvende cyklen ikke alene til ordonnanstjeneste, men også som »kørende fodfolk« – og i borgerlige kredse diskuterede man omkring århundredeskiftet, om det var unødigt luksus at lade tjenestepiger benytte cykel på de daglige indkøbsture. Agitationen for cykelstier tog fart, da »automobilvogne« begyndte at vise sig på vejene, og i 1898 arrangeredes et cykelfakkeltog for prins Christian og prinsesse Alexandrine, da de ankom til København efter brylluppet i Cannes. Og i 1906 begyndte det energiske Dansk Cyklist-Forbund sin tilværelse.

I Nordsjælland hører vi første gang om cyklen i 1869. Da bragte Dagbladet for Frederiksborg Amt en meddelelse om, at en Velocipede nu er blevet fabrikeret i Helsingør, og at »den blev prøvet« forleden aften ved Marienlyst. En månedstid senere meddeltes det fra Hillerød, at Velocipederne »nu ogsaa er naaet her til byen. Man kan jævnlig se en saa-

En kvindelig cyklist iført 1890'ernes sidste skrig indenfor cykelsporten. Dragten vakte ikke udelt begejstring. Nogle kaldte den for »Toppunkt af Galskab«. Tegning i vittighedsbladet »Puk«, 1897.

dan blive benyttet paa Byens Gader«. Interessen for cykler var stor, og de der havde teknisk snilde og håndelag forsøgte nu selv at lave cykler.

Meningerne om cykler var dog delte. De unge var begejstrede, de ældre ikke. De syntes kun, at cyklerne spredte »Skræk og Rædsel«. En gammel kone, der så en cykelrytter nærme sig, krøb i hast ned i landevejsgrøften og fortalte bagefter, at hun havde set »den Onde fare forbi på en Vej-Mølle«. En sygeplejerske har fra sin barndom på Esbønde-

rupkanten i 1880'erne fortalt, at det i begyndelsen mest var mændene, der fik cykel, kvinderne fik dem først senere for »det blev ikke anset for helt pænt at sidde deroppe paa en Sadel ligesom Mandfolkene, det gjorde ingen pæn Pige – joh, naturligvis disse tossede Københavnerne, men de kunde ogsaa finde på Alting«.

Også Nordsjælland fik sine cyklistklubber. Helsingør Cykelklub arrangerede i 1898 en større udflugt til Tisvildeleje for 40 medlemmer. Turen gik over Esrum og Helsingø,

hvor cyklister fra Hillerød og Fredensborg sluttede sig til. Postbudene i Nordsjælland glædede sig over cyklerne. I 1894 kunne de få lov til at benytte deres private cykler i tjenesten. Men cykler var dyre. En almindelig cykel kostede dengang omkring 250 kr. – eller henved et halvt års løn for et postbud! Landpostbudet på Hillerød-Alsønderupruten har derfor nok været glad, da han en dag i 1895 fik besøg af en komité på fem af egnens beboere, som overrakte ham et beløb på 55 kr., sammensparet af beboere på ruten. Pengene var et bidrag til postbudets køb af den cykel, han så længe havde ønsket sig.

Cyklismen steg til vejrs og kom helt til kongehuset. I 1890'erne kunne man på sommerdage i omegnen af Fredensborg se prins Christian og prinsesse Alexandrine med kongelige gæster muntre sig på cykel. De havde dannet deres egen cykelklub med zar Alexander III som æresmedlem »dog uden ret til at cykle, fordi ingen turde lægge cykel til hans vældige krop«, skriver Bo Bramsen.

Prins Christian var selv en passioneret cyklist, og han kørte altid på en til ham specielt konstrueret høj cykel. Når han var i Fredensborg, morede det ham af og til at tage en tur på cykel i omegnen helt alene. En septemberdag lagde han turen til Gilleleje, og det blev en tur, der blev talt meget om. Undervejs indhente de han en gammel kone, der gik og trak sin ko. Prinsen brugte cykelklokken, og koen »begyndte at danse Polkavals«, og konen skældte prinsen pelsen fuld. Han kørte langsomt forbi »for at faa det hele med« og takkede derefter for nådig straf og jollede af til Gilleleje, hvor historien snart var ude over hele byen.

Om at blive cyklist

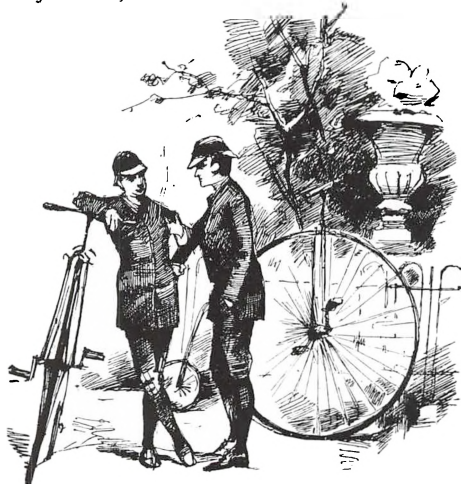
Dengang, som nu, skulle den vordende cyklist have undervisning – og der måtte trænes. Drejede det sig om

Nordsjællands ældste cykel – næsten helt af træ – lavet i 1868 af tømmersevend Ole Larsen, Ganløse. Nordsjællands Folkemuseum, Hillerød.

børn, måtte fædrene træde til. De halsede afsted på stille veje ved siden af en slingrende cykel med et forskræmt barn på sadlen. I København lovede nogle cykleskoler fuldt uddannede cyklister på 10 timer à 10 kr., og visse cykelhandlere averterte

»Velocipeden« vakte opsigt, da den kom frem. Sportsfolkene var begejstrede, andre syntes den var »et stygt køretøj«, hvor man i sammenbøjet stilling måtte arbejde hårdt for blot at komme nogenlunde hurtigt frem. Tegning af Paul Fischer i »Ude og Hjemme«, 1883.

de med, at man ved køb af en cykel fik »ugenert og grundig« undervisning med i købet.

En gammel »Hellebækker« har fortalt om barndommens kvaler i cykeltimerne. Han fik undervisning af en sergent fra Helsingør, der indfandt sig i Hellebæk, når drengen skulle have timer, og her kunne man så se ham løbende i fuld uniform ved siden af drengen og stadig råbende »trå immervæk, trå immervæk«. Så kom dagen, da drengen mente, at han nok turde cykle ind til latinskolen i Helsingør – men helt stolt ved tanken var han nu ikke, for han var ikke så god til det med at stå af og på. Men moderen hjalp ham op, gav ham et skub, og afsted gik det ad den hullede og knudrede Strandvej. Ved Højstrup gik det galt – han væltede, og en forbipasserende mand nægtede totalt at hjælpe ham op på den mystiske maskine. Op kom han dog, men ved ankomsten til skolen kunne han ikke komme af på normal vis. Men han fandt på råd. Han brasede lige ind i rektors hæk – og så gik resten af sig selv. Da han skulle hjem

igen, hjalp kammeraterne ham op, satte ham i gang og løb råbende og hujende efter ham. Men han var nu også skolens eneste cyklende elev. Hjemme i Hellebæk undså fiskerdrengene sig ikke for at give deres mishag til kende ved at kaste sten efter ham.

Var man først uddannet, gjorde man klogt i at sætte sig ind i færdselsreglerne. Det var nu hurtigt gjort, for reglerne var endnu få og små. Vigtigst var kravet om, at cykelkørsel skulle ske »med behørig Forsigtighed«. Cykelkørende skulle »i behørig Tid tilkendegive deres Tilstedeværelse ved en Klokke«, og de skulle efter mørkets frembrud være forsynet med en tændt lygte. Kapkørsel på offentlige veje var forbudt, og ingen cyklist måtte køre på

fortorve. Mere specielt var kravet om, at cyklister skulle stå af, når de kom til stejle bakker, et krav, der skyldtes de lunefulde forhjulsbremser. Opsatte skilte med »Cyklist, stig af her!« varskoede de cyklende, og det kostede 20 kr. i bøde at overtræde forbudet. Det drejede sig bl.a. om Kirkebakken ved Søllerød, bakkerne på hulvejene ved Skovshoved og Emiliekilde samt om flere bakker på Strandvejen mellem Taarbæk og Humlebæk. Iøvrigt var det pålagt politiet at holde øje med, at cyklende på Strandvejen, hvor denne var smal og bebyggelsen tæt, ingensinde kørte hurtigere end i jævnt trav og højst to ved siden af hinanden.

Men der var jo dem, der fandt, at der burde sættes yderligere krav til cyklisterne, som f.eks. Emma Gad,

der i sin bog »Takt og Tone« mente, at det var ønskeligt at de cyklende optrådte lidt mere hensynsfuldt over for dem, der færdedes på veje og gader. »Er der noget Punkt, hvor Mangel paa god Tone – eller for at sige det rent ud – Uopdragenhed breder sig efter en stor Maalestok, saa er det i Brugen af Cykler... Kør dog med moderat Fart – og før ikke høj-røstet Samtale fra den ene Cykel til den næste«.

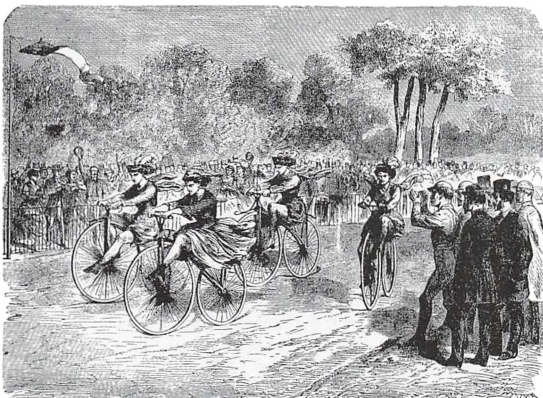
At cyklister med eller uden skyld let kunne blive »rodet ind i noget« viser en retssag fra en af de nord-sjællandske retskredse. Her var en vognmand anklaget for en aften at have overfaldet to cyklister med skældsord og piskeslag. Han gjorde i retten gældende, at cyklisterne ved hensynsløs kørsel og uden lygter

Plakat for »vædekørsel« for franske damer på velocipeder den 6. juni 1869 på Klampenborg Badeanstalt. Billedet er hentet i Paris, hvor det var brugt året før. Det kgl. Bibliotek.

Situation på Strandvejen i dampsporvognens tid. Den berygtede dampsporvogn skræmte hestene fra vid og sans med løbskørsler og ulykker til følge. Tegning i »Gazetten«, 1889.

Klampenborg Badeanstalt.

Grande Courses de Velocipedes.

Søndagen den 6te Juni 1869:

Vædekjorsel af Damer paa Velocipeder.

- 1ste Lob Kl. 6 Mademoiselle Claudine Yamara og Miss Justine Witt.
2det Lob Kl. 6: Mademoiselle von Holt, Gabrielle Supperis og Victorine Yamara.
3die Lob Kl. 7: Mademoiselle Louise Chandon, Victorine og Claudine Yamara, von Holt, Supperis og Justine Witt.

Stor Concert fra Kl. 4-10

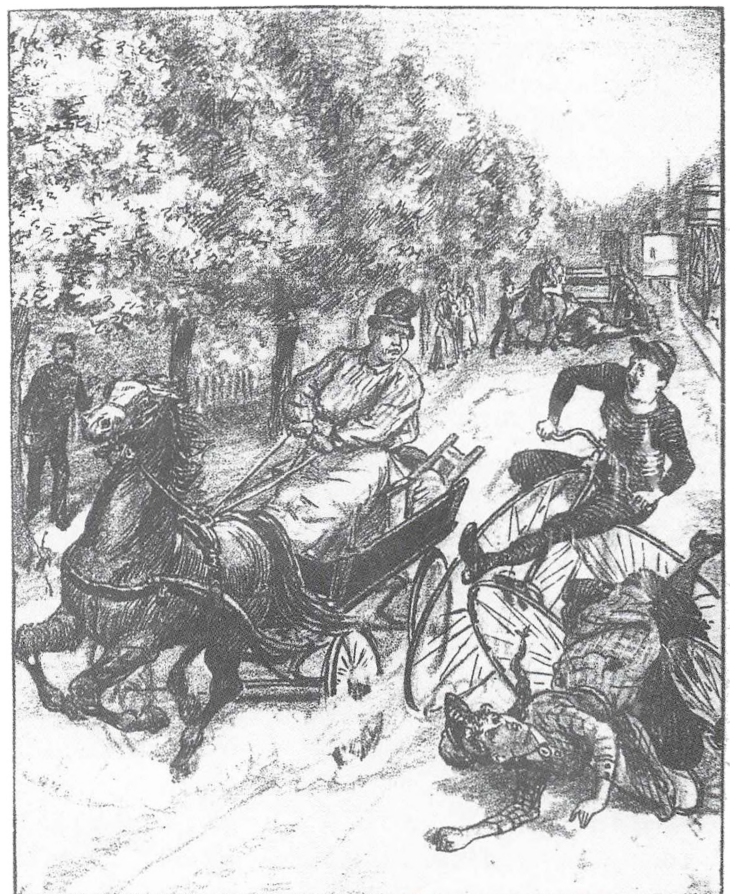
under Autoritet af Musikdirectør Voglmann.

Table d'hôte Kl. 4 à 1 Kl. pr Couvert.

NB. Vedene foraaen dag Concertlosten og bedes Publikum tage Hæde udenfor de affstaae Vinier. De Herrer, som møde paa Velocipede, anmodes om at holde Hæde paa den dertil anordnede Plads.

Entree 2 Kl. for Boyer, Born det Halve.

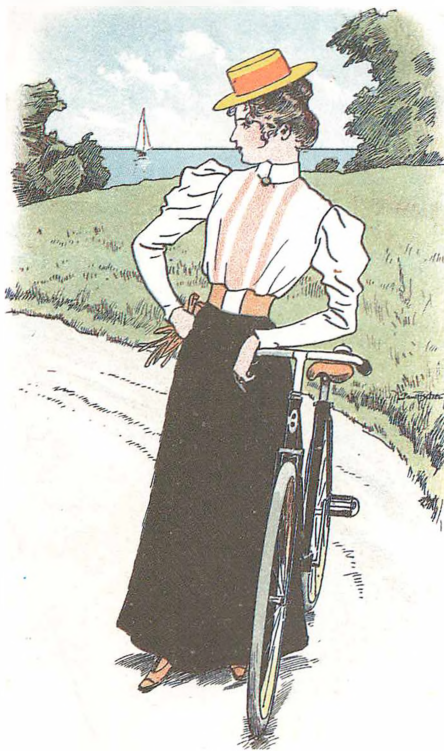
Galetteri Sogstretten, Smaalebøje 42.

havde skræmt hestene, så han havde det største besvær med at få dem beroliget, samt at cyklisterne havde skældt ham ud og bl.a. råbt »Tørvegnier« efter ham. Cyklisterne forklarede, at de intet havde sagt, før vognmanden var begyndt at slå løs på dem med pisken – og de bestred at have brugt ordet »Tørvegnier«. Sagen sluttede med, at vognmanden vedtog en bøde på 20 kr. for at have pisket på fredelige cyklister.

Naturligvis kunne heste blive skræmt ved møde med cyklister, og ganske særligt, når de sprang af lige for næsen af hestene. Det havde kronprins Frederik – senere Frederik VIII – bemærket, hvorfor han lod formanden for »Cyklisten« tilskrive med anmodning til denne om at bede medlemmerne, når de mødte Hans Kongelige Højhed til hest eller til vogns, da »ikke at standse eller springe af deres Maskiner, naar de hilste paa Hans Kongelige Højhed eller Højstsammes Familie, da Hestene let blive bange ved Maskinernes pludselige Standsning«. Men det blev understreget i brevet, at kronprinsen sætter megen pris på den høflighed, som vises ham og derfor håber, at henvendelsen ikke bliver misforstået.

De mere fanatiske cyklister måtte naturligvis også have moderigtige cykeldragter. Men der skulle mod til at ikklæde sig sådanne, der for damernes vedkommende bestod af en slags pludderbukser, som gik til knæene og lod benene herfra og til fødderne synlige. I forvejen var mange af borgerskabet alt andet end begejstrede for »cykeldillen« og da de nye cykeldragter kom til, var forargelsen i aviserne lige ved at svømme over. Et sted skrev man: »Fra at være en uskøn, men uskadelig Adspredelse i ledige Timer er Bycykel-Uvæsenet endt med at blive en Epidemi, hvorimod den gode Smag bør nedlægge Protest.« Et andet sted hed det: »Den Mandlige Cyklist er en Parodi paa Rytteren. Han viser

En ung cykeldame i mere almindelig dragt. Den var nok så klædelig – men upraktisk, da nederdelen let kunne komme ind i baghjulet. Postkort ca. 1900 tegnet af Paul Fischer. Jørgen Elssø's samling.

sig iført Nattrøje og lange nøgne Ben og med Ridepisk til at holde Hundene borte med.« Og om cykelpigerne: »Toppunktet af Galskab er det at se vore Sportsdamer, der hidtil har holdt sig til Tricyklen, vise sig paa gaderne, ridende paa den lille hæslige tohjulede Safety«. En læge skrev: »Om Sømmelighed vil jeg ikke tale. Smuk er denne Sport ikke for en Kvinde, og bliver den det nogensinde?« – men han fik svar af en kollega, som forsikrede ham, at de unge piger ikke ville mangle mænd, som ville finde dem smukke – selv om de var cyklende.

Men cykelmoderne ændrede sig – og blot 40 år senere skrev Knud Sønderby om den før så langsommelige tur til Klampenborg: »...Cyklerne flyver derud på Trekvarter med en Pige svævende paa Sadlen. Baderullen i Kurven paa Styret, Kjolen drevet tilbage som en luftfyldt Kuppel over Bagskærmen, solbrændte helt

op til Hofterne er de Piger, og dejligt ser det ud. I visse Henseender har Verden dog forbedret sig«.

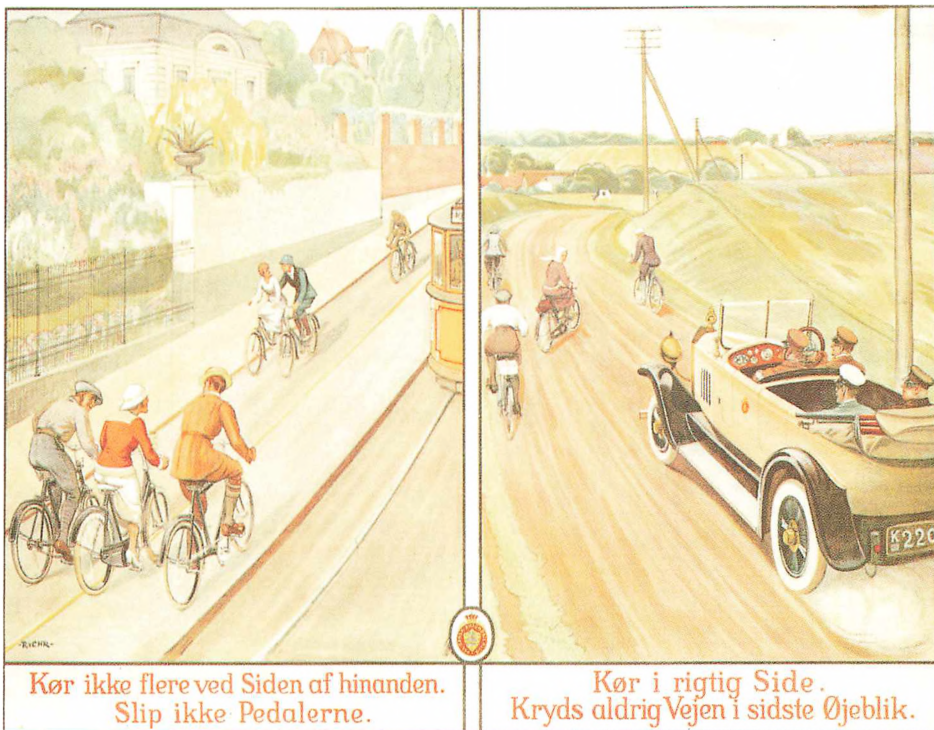
Oplevelser på cykelturen

Når de cykelivrige omsider var parate til at begive sig ud på den første længere tur, måtte de være forberedt på at kunne møde forskellige nok så ubehagelige overraskelser. At mange veje kun var lidet egnede til cykelkørsel, vidste man nok. Ligeledes at det kun skred langsomt frem med anlæg af cykelstier. Men at også mødet med »Jens Vejmand« kunne være lidt generende, var man næppe klar over. Han sad hist og her ved de større veje og forvandlede tålmodigt dynger af marksten til mere eller mindre gode skærver, som hobede sig op i bunker, der bredte sig fra vejkanterne ud over kørebanen til stor gene for de vejfarende, især når mørket sænkede sig over landskabet. Og i en stor kreds uden om vejmanden flød det med små knivskarpe skærvesplinter, og de kunne være ødelæggende for dæk og slanger. Erfarne cyklister veg i en stor bue uden om skærveslagerne, men de fortsatte deres virksomhed helt op til 1930'erne til stadig irritation for de cyklende. En af de uheldige, der havde fået et dæk ødelagt af en granitsplint, sendte Jens Vejmand nogle ikke alt for venlige tanker og afreagerede ved straks at supplere de Aakjærskes strofer med en, der lød sådan:

*Det var saamænd Jens Vejmand
der Skærver slog omkring.*

*Og Følgen deraf blev, jeg
punkterede min Ring.*

Men i 1932 lysnede det. En ny færdselslov bestemte, at skærveslagning ikke bør finde sted på vejens areal – og sker det undtagelsesvis, skal der afskærmes, så stensplinterne ikke kan springe ud på kørebanen. Stensplinter var ikke det eneste, man som cyklende skulle være sig for. Afklip af tjørnehække lod haveejere

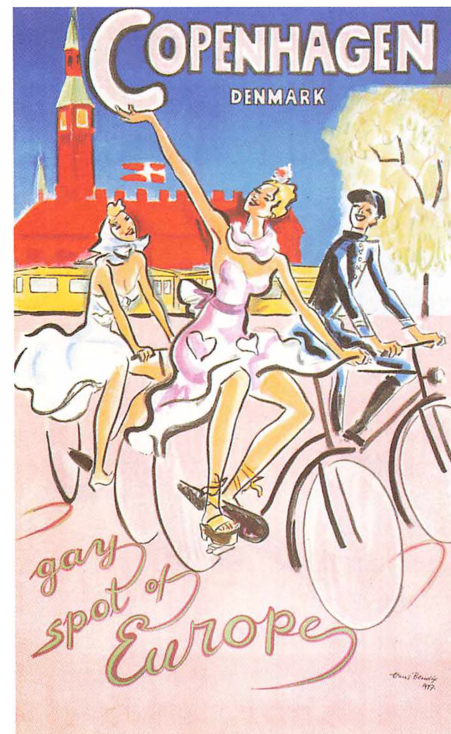
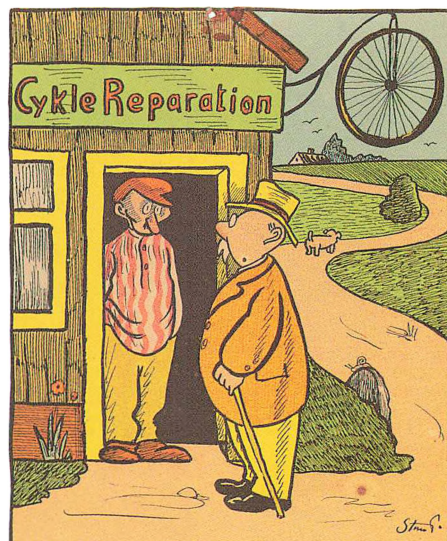
Da automobilerne efter 1920 begyndte at præge færdselsbilledet, blev spørgsmålet om sikkerhed på vejene for alvor aktuelt. Her et anskuelsesbillede fra 1922, tegnet af Rasmus Christiansen og stillet til rådighed for skolerne af Kgl. Dansk Automobilklub. Det giver gode råd til cyklisterne. Danmarks pædagogiske Bibliotek.

ligge, hvor det faldt, men blæsten tog sig af det og spredte det vidt og bredt ud over vejen. Langt værre var dog alle de spidse søm, som flød på vejene, og som stammede fra »brodning« af hestesko, foretaget om vinteren, når føret var glat. Plagen var så stor, at Dansk Cyklistforbund nu og da lod foretage opsamling af »brod«, og det kunne blive til adskillige kilo pr. opsamlingsdag. Alt det indsamlede lod man udstille i et butikslokale i København – til skræk og advarsel.

Overraskende for begyndere på den tohjulede var den lidt uventlige holdning, som myndigheder og »væsener« nogle steder udviste. I et læserbrev i et cyklistblad var det Hørsholm, der måtte holde for. »Hørsholm ligger jo smukt«, stod der i brevet, »og er Sommeren igennem et søgt Udflugtsmaal for de cyklende, hvad hilses med Glæde af Byens mange Næringsdrivende«. Men vejforholdene i og omkring byen gjorde det lidet lysteligt at fær-

des her. F.eks. var brolægningen i hovedgaden så gammel og ujævn, at »det er farligt at cykle over den« – og på den mennesketomme spadseresti i vejkanterne mødte den vejfarende

Cykelreparatør i Storm P.'s opfattelse:
»Næh, om Hverdagen er her ikke noget at gøre, men om Søndagen er her meget at gøre – men saa er her lukket!« – Storm P.

Cykel piger i 1940'erne. Moden havde unægtelig forandret sig siden århundredskiftet. Turistplakat 1947, tegnet af Hans Bendix.

store skilte med strenge forbud ikke alene mod at cykle, men også mod at trække med cyklen her – og sådan var det også på vejen fra Hørsholm til Rungsted, så hvordan cyklister egentlig kom igennem her, er noget af en gåde. Redaktionen var da også lidt forarget og sluttede med følgende: »En smule Velvilje mod de Cyklende vilde her være paa sin rette Plads. Almindelig Velanstændighed fordrer det ligefrem«.

Hvis »Maskinen« gik i stykker på turen, var man sandelig ilde stedd. Det fik en cykelglad Københavner at mærke. Han ville en dag i 1898 – året efter, at Kystbanen var åbnet – til Rungsted for herfra at cykle ud i den dejlige egn. Men han blev slemt skuffet. Ankommet til Rungsted så han med forfærdelse cyklen blive slængt ud af pakkvognen for med et brag at lande på perronen – med bøjet pedalarm. Da der ingen cykelsmed fandtes, gik turen hjem igen med første tog, dog efter at han først havde indskrevet episoden i statio-

nens dengang eksisterende klageprotokol.

Manglen på cykelreparatører tog Dansk Cyklistforbund sig af. Det oprettede såkaldte »Hjælpestationer« på visse centrale steder. De første kom i 1906 og blev bl.a. placeret i Lyngby, ved Frederiksdal Kro, i Hørsholm og Hillerød, flere steder på Strandvejen og – noget senere – også i Bomhuset ved Lundehussøen. De skulle være udstyret med redskaber til afhjælpning af mindre skader. Der skulle f.eks. være engelsk skruenøgle, et sæt »ringaftagere« og så naturligvis en fodpumpe – alt til gratis brug for medlemmer. Til salg »for en billig Pris« skulle forefindes »Solution« (til lapning af dæk og slanger) samt forbindssager. Og et stort generalstabskort skulle være ophængt i lokalet.

Cykeludflugterne var i hastig stigning i årene efter århundredskiftet. Og man nøjedes ikke med at køre ud om sommeren. Også vinterlandskabet lokkede, og det var ikke ualmindeligt at møde søndagscyklister så forholdsvis fjerne steder som Frederiksborg, Asminderød og nær Helsingør. Flere små kroer som f.eks. Frederiksdal Kro og Lottenborg havde vintersæson hovedsagelig ba-

**Kun 9 Kr. med
Cykle-Urkapsel.**

Gebr. Levi, kgl. Hof-
urmager, Indh: L. Essers
Stuttgart II, forsende
dette nøjagtig
gaaende, højst
elegante Herre-
Nikkel- eller
Staal-Ur med
Cykle-Urkapsel,
der meget let
tages af og paa-
skrues Styret,
for kun 9 Kr. frk. mod Efterkrav eller
forud Inds. af Beløbet; Ima Kvalitet,
3 Aars Gar. Tysk Pragtkatal. grat. Ur-
kapsel alene 1,50 i Frim. for alle Lande.

Den kræse cyklist med den moderne cykel måtte også have et elegant cykeludstyr – som f.eks. dette stålur med »Cykle-Urkapsel«.

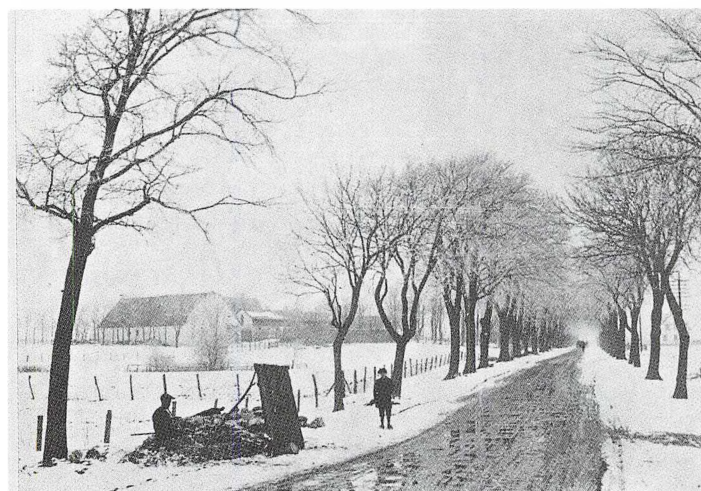
Annonce i Illustreret Familie-Journal's tillæg: Nyt fra alle Lande, 1898.

seret på cyklistbesøg. Men vinterudflugterne hørte snart op igen. En af de ivrige vintercyklister undrede sig lidt over det. Han mindedes sine egne ture ud til de snedækte marker og de pragtfulde rimklædte skove. Særlig huskede han en tur i 1890'erne, der for en gangs skyld ikke gik til Nordsjælland, men til Køge. Vinteren var streng og vældige snemasser havde blokeret veje og jernbaner til byen. Men med cykel

kunne man komme igennem, og »kom vi til Driver, bar vi Cyklerne over«. Nu – i 1912 – måtte han konstatere, »at Nutidens Cyklister maa være blevet forvænte, thi anden Fornuftgrund til Vintercyklismens fuldstændige Ophør kan ikke ses«.

Cyklen åbnede adgangen til landskab og natur for alle, der gad tage ud mod de fjerne mål. Og der var mange, der gad. Tallene viser det. En færdselstælling en sommersøndag i 1930 registrerede 28.000 udkørende cyklister fra København. Fem år efter var tallet 54.000. Cyklen var blevet det danske nationalkøretøj. De danske landeveje og cyklen er som skabt for hinanden, sagde allerede Johannes V. Det er også blevet sagt, at cyklen er et partoutkort til den danske natur – og det gælder stadig. Hver sommer ser man unge cyklister, ivrige og ferieglade, trampe i pedalerne på vej ud i sommerlandet med telt og sovepose godt surret fast på cyklen. De vil opleve sommeren, ikke som passive tilskuer bag en bilrude, men som aktive, der lægger kræfterne i, når de lange veje skal overvindes. Og de ved, at ovenpå anstrengelserne føles hvilen og udbyttet af turen stærkere og mere intenst.

Lyngbyvejen en tøvejrdsdag omkring 1900. Skærveslageren var i funktion, og stensplinter fæg omkring og lagde sig på vejen – til stor gene for cyklisterne, når vejen senere blev tør og hård. Lokalhistorisk Arkiv, Gentofte.

Kongelige cyklister ved Fredensborg. Prins Christian, senere Christian X, med prinsesse Alexandrine, t.v. og prinsesse Victoria. Foto. ca. 1898, Nordfoto.

Christiansholm ved Klampenborg

Af Anne-Mari Steimle

Landstedet Christiansholm kan datere sin historie tilbage til midten af 1600-tallet. Ernst Schimmelmann havde stedet fra 1783 til sin død i 1831.

Jordene blev omkring århundredskiftet udstykket til blandt andet den engelske rækkehusbebyggelse og Klampenborg Væddeløbsbane.

»Huset, der ligger i Skoven og dog ret nær ved Havet, er for stort til deres lille Husholdning, saa at de kun kommer til at bebo nogle nette Stuer. Høje Popler i nærheden af Huset giver det hele et romantisk højtideligt Præg. Dette fredelige Ly i vor Nærhed synes at tiltale begge, og den lille Forhave har megen Interesse for Digterens Tilkommende, da hun er en stor og flink Gartnerske; det er kun en Frugt- og Køkkenhave, som vi kan undvære, da vi har vort eget Mejeri ved Sølyst, der producerer den bedste Mælk paa hele Egnen. Alt er altsaa ganske patriarkalsk landligt, fordi man ikke gerne vil have saa nære Naboer. Forpagteren og hans Familie bor i Forgaarden til Christiansholm, som nu, hvad jeg haaber, vil blive omskabt til et Parnas.«.

Disse ord er Charlotte Schimmelmanns og daterer sig fra foråret 1810, da Adam Oehlenschläger den 17. maj viedes til Christiane Heger i Gentoft Kirke. Efter vielsen kørte grev Schimmelmanns vogn dem til det nærliggende Christiansholm, som greven generøst havde stillet til de nygiftes disposition som som-

merbolig, og hvis kælder og fadebur grevinden omsorgsfuldt og gavmildt havde sørget for.

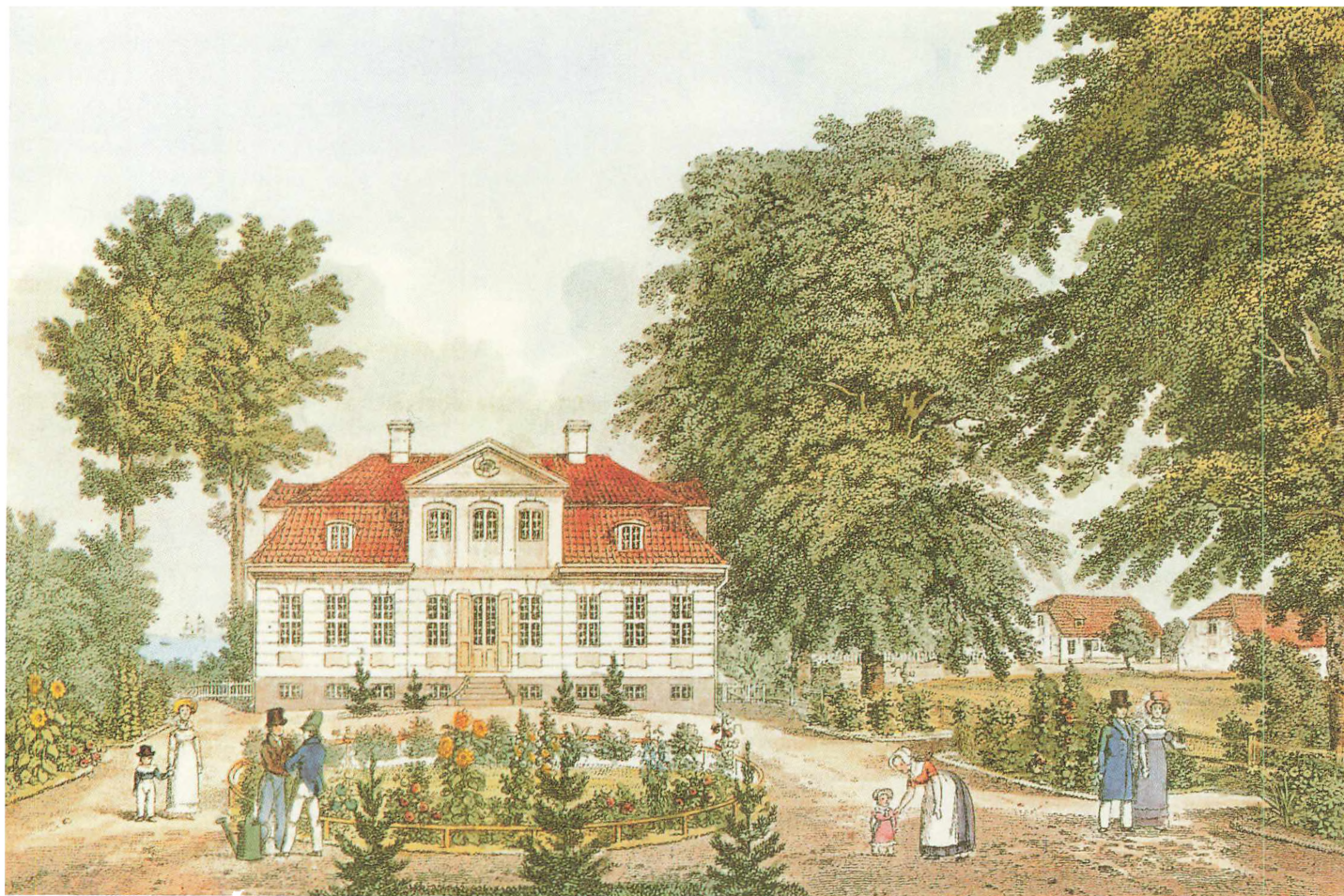
Christiansholm kom i grev Schimmelmanns eje 1783. Ejendommen – i samtiden kaldet »det lille Rokoko-slot« – blev opført i midten af 1700-

tallet for den daværende ejer, storkøbmand og etatsråd Just Fabritius. Den enetages bygning med teglhængt mansardtag ligger på en høj sokkel og spænder i facaden over ni fag, i gavlen over syv – en ganske usædvanlig dybde. De tre midterste fag er i både gavl og facade fremhævet af gavlkviste, hvis ørelisener understreger den let markerede centrering i husets hovedetage. Den gråbeige, pudsede sokkel kontrasterer smukt med de refendfugede, hvide mure, og de høje, smalle vinduesfag bidrager sammen med de diskrete fordakninger, der som lisenerne er karakteriseret med et lille øre, til husets kølige fornemhed, der yderligere accentueres af den høje beliggenhed i det århundredgamle, kuperede parklandskab, hvis svale grønne fremhæver husets luftige hvidhed. Og mon ikke de høje popler er identiske med dem, der forlenede stedet med »et romantisk højtideligt Præg«.

Men Christiansholms historie er langt ældre end rokokoslottet og

Greve, gehejme- statsminister Ernst Schimmelmann. Litografi 1831 efter maleri af C.A. Jensen, 1827. (Det kgl. Bibliotek).

Christiansholm set fra vejen. Den hvide, refendfugede facade med det røde, teglhængte mansardtag har tiltrukket sig opmærksomheden. »En Allee fører op til Stedet, hvis røde Tage og hvide Mure tager sig ret godt ud mellem de grønne Træer.«. H.G.F. Holm og Jens Holm, »Sjellands yndigste Egne« 1838. (Det kgl. Bibliotek).

Just Fabritius. Den går helt tilbage til 1666, da historiografen Vitus Bering får en del af Hvidøres tidligere tilliggende i fæste. Jorden er på denne tid bortfæstet til præsten i Lyngby og tiendemænd i Stokkerup, og samtidig med at de afstår deres ret til Bering, får denne også fæstebrev på Hvidøres vand- og damsted samt den hosliggende mose. Det følgende år overlader Frederik III ham yderligere en engstrækning, »Krughaven« kaldet; engen får han som selveje, mens han på det øvrige kun har fæstebrev.

Her bygger Vitus Bering sig et landsted, som efter Christian V – der efterfulgte faderen Frederik III som konge 1670 – kaldtes Christiansholm. Allerede 1671 gør kongen

imidlertid selv fordring på stedet og forærer det til sin dronning Charlotte Amalie, der dog snart overdrager det til Ulrik Frederik Gyldenløve for 5.000 Rbd. Købet indbefatter foruden gården med dens jorder og fiskedamme endvidere en eng- og mosestrækning, der er blevet til overs af landsbyen Stokkerup ved dennes indlemmelse i Dyrehaven. Christiansholm forbliver dog ikke længe på Gyldenløves hænder; da han 1678 får overdraget Griffenfeldts norske gods Tønsberg, giver han af sine danske besiddelser bl.a. afkald på Christiansholm, der så atter kommer under kronen.

De følgende årtier står i forfaldets tegn. Christiansholm kommer under skiftende forpagtninger, men

bliver kun slet holdt. Fiskedamme og sluser forfalder, bygningerne misligholdes, og jorden udnyttes kun i ringe omfang. Forskellige planer om at udnytte stedets vandkraft til møllebrug (kongen havde selv på et vist tidspunkt en krudtmølle i tankerne) løber ud i sandet, og først da storkøbmanden, etatsråd Just Fabritius 1746 får overdraget Christiansholm af Frederik V som løn for »Nidkærhed for Vores høje Tjeneste«, får den lange forfaldsperiode omsider ende. Fabritius har midlerne til at bringe den misligholdte ejendom på fode, og han lader som tidligere nævnt den hvidpudsede rokokobygning opføre, som Ernst Schimmelmann, greve og gehejme-statsminister, efter et par mellem-

liggende ejerskifter overtager 1783.

Schimmelmänn ejede, foruden Christiansholm, de jyske godser Gudumlund og Lindenberg, sydøst for Aalborg; begge havde han arvet efter faderen Heinrich Schimmelmänn. Men hans foretrukne opholdssted er København, hvor han tilbringer vintrene i sit palæ i Bredgade (det nuværende Odd Fellow Palæ) og somrene, ikke på Christiansholm, men på naboejendommen Sølyst, der ligeledes havde været i Fabritius' eje.

»Det yndige, mellem Ege og Bøge skjulte Christiansholm« benyttede han især til gæstebolig, da pladsen på Sølyst, hvor han siden 1776 tilbragte sommeren, var ret begrænset. Da Schimmelmänn overtog Christiansholm, var tilliggendet på i alt 127 tdr. land, og vurderingen var, med inventar, 12.841 Rbd.; Sølyst var vurderet til 10.000 Rbd. Blandt Christiansholms sommergæster kan foruden de nygifte Christiane og Adam Oehlenschläger nævnes statsminister C.D. Reventlow, komponisten J.A.P. Schulz, arkivar i Tyske Kancelli Peter Grønland. Men det er blot få af mange.

Ernst Schimmelmänn, der foruden sit embede som finansminister (1784-1813) arbejdede ivrigt for landboreformernes gennemførelse på sine jyske godser, var også ophavsmænd til forordningen af 1792 om ophævelse af handelen med neger-slaver i de dansk-vestindiske kolonier (familien Schimmelmänn havde, næst efter familien McEvoy, været den største slaveejer i Dansk Vestindien). Industrien havde imidlertid også grevens bevågenhed; sukkerraffinaderiet i Strandgade på Christianshavn – Københavns største – var i hans eje, ligeledes kobbermøllen i Brede og geværfabrikken i Hellebæk, men også småindustrierne forsøgte han at ophjælpe, hvad der ses af hans mangeartede fabriksvirksomheder på Gudumlund og Lindenberg og – senere – på Christi-

Kobberstukket, koloreret håndtegning. Christiansholm ses til venstre for Emilie Kilde Hvidøre og Sølyst. Nord for, ude ved kysten, ligger Belle Vue, Klampenborg og Eensomhed. Kort over Københavns Omegn, samlet og tegnet af I.L. Steuben, Premier Lieut. ved norske Liv Regt., 1820. (Det kgl. Bibliotek).

ansholm. At disse ikke gik efter forventning, skal nok ikke tilskrives Schimmelmänn manglende vilje, for »de Gudumlundske Fabriker, der ved Hs. Excellence Greve Schimmelmänn Opofrelser dreves i mange Aar, viiste, uagtet man brændte ved uæltede og temmelig løse Skudtørv,

at saadant Fayencegods her i Danmark uden Hexerie kan frembringes. Men Hr. Grevens tabte store Summer, og lønnede Mesteren og Arbejderne, i stedet for at forpagte det bort«.

Denne interesse for større og mindre industrier må ses i en histo-

• *Undertegnede p. l. Bestyrere af den kongl. privilegerede Fajancefabrik Söeholm berøvide herved, at*

*haver til bemeldte Fabriks Anlæg og Indretning tilskuddet det for een-
fuldt Actie ved Generalforsamlingen den 26de August 1831 bestemte
Beløb af 133 Rbd. 2 f. r. 1, skriver Et Hundrede Tredive og Tre Rige
bankulder 2 f. rede Rbd. og saaledes er af os indtaget som Interes-
sent i bemeldte Fabrik.*

• *Thi nyder denne Actias nuværende eller tilkomende Eier alle
de Rettigheder og underkastes alle de Forpligtelser, som i Vedtægterne
af Mars Maaned 1827, eller i Generalforsamlingerne af 12de Februar
og 26de August 1831 ere fastsatte eller i Fremtiden i en Generalforsam-
ling maatte vende fastsatte for Interessenterne.*

*Naar dette Actiebrev overdrages til en anden Eier, bliver saadant
at anmeldes for Bestyrelsen, for at den nye Actieholder kan indtages
og Actiebrevet forsynes med den fornødne Paategning.*

*Ved Kongelig Bevilling af 12de October 1831 er Fajancefabriken
fritaget for Stempels Papirs Brug saavel til disse Actiebrev, som ved
deres eventuelle Transport.*

Directiønen for Fajancefabriken Söeholm C. 163

Aktiebrev fra 1827 til tegning af aktier á 100 Rbd. i fajancefabrikken »Søholm«. Slægtskabet med de engelske fajancer er tydeligt. (Landsarkivet for Sjælland).

risk sammenhæng. 1700-tallet var merkantilismens århundrede; regeringens bevågenhed over for industrien ytrede sig i bl.a. privilegier, indførselsforbud, høje toldsatser og direkte økonomisk støtte. Målet var, at man skulle være selvforsynende, og så forskelligartede manufakturer som krudtværker, klædefabrikker,

kanonstøberier, sæbesyderier, kalk- og teglværker, fajancefabrikker etc. blev drevet helt eller delvis for statens regning. Men på Gudumlund måtte også »et Kongl. Linnedmanufaktur, bestemt til at frembringe endog særdeles fine Varer, f.eks. Damaskes Drejler, og sat i Gang med 20 Væve, snart ophøre«. Og samme

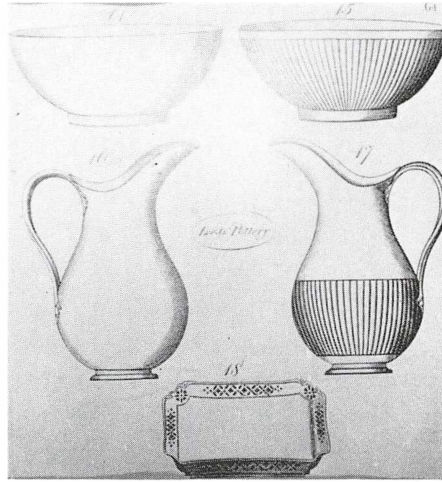
skæbne led sæbesyderiet, saltkogeri-
riet, glaspusteriet og fajancefabrik-
ken.

Men til trods for sit svigtende held som fabrikant har Ernst Schimmelmann hverken mistet sin tro på småindustriernes levedygtighed eller på sine medmennesker. »Hans Karakter var i høj Grad ædel; ingen kan være født mere menneskevenlig og velvillig, end han var det. Tusinde Gange bedraget, troede han aldrig paa Bedraget. Den virkelige Verden var ham egentlig fremmed, og han kunde ikke tiltro nogen Slethed eller Lavhed i Tankemaade. Han var Uegennyttigheden selv og tænkte overhovedet ikke paa sine Privatinteresser.«.

1827, fire år før Ernst Schimmelmanns død, oprettes en fajancefabrik, Søholm, ved Christiansholm. »Fabrikhuset«, nær ved Øresund, samt en derved liggende vognremise og godt tre tdr. hartkorn af Christiansholms jorder tilskødes fabrikens interessenter af stedets tidligere ejer, grosserer Frederik August Esche, der 1814 af grev Schimmelmann havde fået arvefæstebrev på det for der at drive et »tyrkiskrødt Bomulds Farverie«. Tidligere, mens Christiansholm havde været i Fabritius' eje, havde bygningen huset et kattuntrykkeri, så fabriksdrift er ikke noget nyt på stedet. Ny er derimod regeringens stilling til økonomisk støtte. Det foregående århundredes protektionistiske politik er afløst af en langt forsigtigere holdning. Tiderne har ændret sig. Krigen med England, statsbankerotten 1813 og, ikke at forglemme, toldreformen af 1797, hvor beskyttelsestolden stort set opgives. Den giver de udenlandske varer lettere adgang til det danske marked og baner dermed vejen for liberalismen. Grev Schimmelmann var i øvrigt en af de ledende kræfter bag toldreformen.

Søholms interessenter er 1827 justitsråd og kommitteret under Det

kgl. Generaltoldkammer og Kommercekollegium Hermann Bech, kammerråd og fabrikant Johan Christian Drewsen, kancelliråd og apoteker P. Groth og farmaceuten Sophus Christian Seidelin. Regeringen er nok forsigtig over for deres andragende om økonomisk støtte, men lover, at Industri- og Kommercefonden vil tegne 20 aktier á 100 Rbd. i fabrikken, når der fra anden side er tilvejebragt et så stort antal aktier, at fabrikkens start er sikret. Man indbyder derfor i marts 1827 til aktietegning med det mål for øje at rejse en aktiekapital på omkring 15.000 Rbd. Det lykkedes imidlertid kun at få solgt for 8.500 Rbd., og blandt aktiehaverne er Hans kgl. Højhed prins Christian, der tegner sig for fem aktier, Det Classenske Fideikommiss, der ligeledes køber fem, og desuden et repræsentativt udvalg af landets adel, højere embedsstand og bedre borgerskab, hvoriblandt kan nævnes gehejme-, stats- og finansminister grev Moltke, general-

Fajancer fra Leeds, kande og slop bowl, dvs. lille skål til at slå tebladene ud i, før næste kop blev skænket.

konsul Sieveking, konferensrådinde fru Callisen, fabriquer Holmblad, konferensråd Jonas Collin m.fl. I august 1827 indskyder også grev Schimmelman sin andel i fabrikken, 300 Rbd.

Fabrikken kom på fode og virkede fra 1827 til 1838. Men det lykkedes

aldrig helt at få den bonitet i varerne, der kunne gøre dem konkurrencedygtige med den engelske fajance, der nu gik sin sejrsgang over Europa, først og fremmest Wedgwood's og Leeds'. Varerne slægtede de klassicistiske engelske forbilleder på (selv om vi, på et par undtagelser nær, kun har kendskab til dem fra de arkivalske kilder). Produktionen var stor og varieret og spændte over snart sagt alt til bord- og køkkenbrug etc.: terriner, runde og ovale fade, tallerkener, grødfade, puncheboller, ragoutfade, sennepskander og -skeer, te- og kaffeservicer, fiske-skeer, apotekerbøsser og lysestager, syltekrukker, vandfade og -kander, pibehoveder, og ikke at forglemme - kammerpotter (natpotter). Man fremstillede både hvide og »Guulagtige« stykker, sidstnævnte formentlig en efterligning af den populære engelske »Cream-coloured Ware« eller »Queen's Ware«. Men ifølge kritikerne fra Industriudstillingen 1834 var kvaliteten for ringe, både

Cremefarvet, blyglaseret skål med reliefdekoration fra fajancefabrikken Søholm. Denne plus en tilsvarende skål er de eneste kendte stykker herfra. (Kunstindustrimuseet).

mht. glasur, brænding og godsets tykkelse. Imidlertid bør fabrikken manglende held nok også tilskrives den hårde konkurrence (de engelske varer var langt billigere) samt afsætningsvanskeligheder; man var fra 1700-tallet vant til, at regeringen af tog en stor del af varerne, og kontakten mellem producent og køber var ringe. Som en samtidig købmand skal have sagt: »Varerne sælger ikke sig selv, man burde ansætte Folk, der kunde reise rundt og sørge for, at Varerne vorde behørigt anprisede.«.

Men hvad årsagerne end har været, besluttes det på generalforsamlingen 30. marts 1838, at produktionen indstilles.

Schimmelmänn nåede ikke at opleve denne sin sidste industrivirksomheds fallit. Han døde 1831, til det sidste elsket og lovprist af sin samtid for sin udstrakte gæstfrihed, sit ædle sindelag, høje dannelse og sin fuldstændige mangel på egen nytte. »Hans Sjæls Renhed og Frejdighed, hans virkelig store Aand, hans Fordomsfrihed og Konsekvens

... Han overlader sig ganske til sit Hjerte, tænker og taler med en Værdighed og Skønhed, der befæster Freden og Roligheden i hans Sjæl. Jeg elsker ham af mit hele Hjerte; dets bedste Ønsker er at kunde tjene ham, og aldrig vilde jeg forlade ham ... Digtene har kaldt ham den ædlest Mand og har ikke sagt for meget om ham, thi han er ogsaa den mildeste, blideste og beskedneste.«. Sådanne skrev Barthold Georg Niebuhr, søn af den fra Arabia Felix ekspeditionen bekendte Carsten Niebuhr. Han var som ung grev Schimmelmännns sekretær, men trods sine varme ord om aldrig at ville forlade ham blev denne stilling af kortere varighed. Han tilbragte sine senere år i Preussen, Rom og Bonn og indlagde sig med »Römische Geschichte« et vedvarende ry som grundlæggeren af studiet af den klassiske oldtid, som vi kender det i dag, og som en forgrundsfigur inden for den historiske kildekritik. Han døde samme år som Schimmelmänn, 1831.

Grev Schimmelmännns gæstfrihed

omfattede mange nationaliteter og professioner, men især digterne synes at have haft en plads i hans hjerte, for »Grev Schimmelmänn agtede og yndede Talenter og hjalp dem frem, hvor han kunde.«. Oehenschläger tilbragte ikke kun sine hvedebrødsdage på Christiansholm som Schimmelmännns gæst; det var også ved dennes mellemkomst, at digteren kunne drage på sin store, fireårige udenlandsrejse 1805, understøttet af kronprinsen.

Også Henrik Steffens åbnede grevveparret deres døre for. »En højst udmærket og ejendommeligt Mand; han havde bevaret det rent menneskelige i sig som en urørt Skat ... og hvorsomhelst han paa sin Vej traf et betydeligt Menneske, ligemeget i hvad Retning, hilste han ham med Glæde, drog ham til sig og søgte at skaffe ham et Fristed midt i Tidens Trængsel, saa at Talentet aandede friere op, og fremelsket ved hans Hjælp kunde uddanne og udvikle sig. I den Tid, han fik lov at virke uhindret, levede der næppe nogen betydeligere Mand, som ikke i et Tidsrum af sit Liv var bleven fremhjulpet af ham.«.

Digtene, diplomater, kunstnere og videnskabsmænd, danske som udenlandske, mødtes under det Schimmelmännnske tag med den varmeste gæstfrihed og i en fri, inspirerende og kosmopolitisk atmosfære. De har alle æret og agtet ham, men kunne han mon have fået et smukkere eftermæle end H. C. Ørstedts: »Hvo kan glemme den Hjertets Renhed, som han havde vedligeholdt gennem et med Verdenshandlerne saa sammenslynget Liv, den Barnlighed og Tiltro til Menneskene, han aldrig gav Slip paa, uagtet han saa fuldt vel kendte dens Farer; den sjældne Uegennyttighed, som de store og gentagne Tab, han havde lidt, ikke formaaede at rokke. Kærlighed var en Grundbestanddel af hans Væsen; den omfattede alle Mennesker ...«.

Christiansholm set fra den sydlige del af parken. Huset er her set fra gavlen, der er syv fag dyb. Man fornemmer den høje beliggenhed, og skimter kvistene over facaden. De fire symmetriske gavlkviste lader, i forening med husets betragtelige dybde, ane en næsten kvadratisk grundplan. Den eneste iøjnefaldende ændring, der er sket med huset siden H.G.F. Holm tegnede det er, at det røde tag nu er erstattet af blåsorte, glaserede tegl.

Forhistorien om et bryggeri

Af Lars Bjørn Madsen

Mangt og meget er i årenes løb skrevet om Wiibroes Bryggeri. Men hidtil aldrig om det bryggeri, som den kun 27-årige Carl Wiibroe i 1840 overtog fra brygger Christen Jeppesen.

Mandag den 29. juli 1839 kunne man læse følgende meddelelse i Helsingør Avis:

»Paa Grund af svagelig Helbred agter Undertegnede underhaanden at bortsælge min iboende Bryggergaard No. 26 paa Steengaden her i Byen, som nu er og bestandig har været i fuld Drift, og kunne Conditionerne for Salget blive særdeles favorable for Kjøberen. I mangel af Salg kan bemeldte Eiendom paa længere tid erholdes tilleie, og bemærkes det at i begge Tilfælde, Salg eller Leie, kan den fornødne Drifts-capital, om Vedkommende ønsker saadant, erholdes tillaans imod 4 pCt. aarlig Rente, naar for samme stilles antagelig Selvskyldner-Caution eller anden betryggende Sikkerhed. Det Nærmere erfares hos Chr. Jeppesen. Helsingør, den 29de Juli 1839«.

Brygger Christen Jeppesens 9 år gamle bryggeri, Helsingørs største og mest velrenommerede, skulle fortsætte sin drift med nye kræfter. Det kunne derfor kun glæde den 58-årige brygger og forretningsmand hurtigt at få henvendelse fra den kun 27-årige skibsklarer og købmand Carl Wiibroe, der ønskede at købe ejendommen og dermed forsøge sig udi bryggerfaget. Christen Jeppesen må have haft tillid til og sympati for den unge købmand, thi han har næppe villet sætte sit gode navn og rygte over styr til hvem

som helst. På den sidste dag i året 1839, det år hvor Danmarks elskede konge, Frederik VI, døde efter 3 ugers tiltagende svagelighed, kunne Christen Jeppesen kundgøre følgende i Helsingør Avis:

»Idet jeg fra 1ste Januar 1840 fra-træder mit Bryggerie paa Grund af mit svækkede Helbred og Eiendommens Salg, føler jeg Trang til paa det hjerteligste at takke mine respective Medborgere, og enhver Anden, som i et Tidsrum af over et quart Aarhundrede ere komne min borgerlige Virksomhed til Hjælp ved at forunde mig deres Handel, og skal den mig beviste Tillid stedse blive mig kjær i Erindring. Ved denne Lejlighed er jeg ligeledes saa frie at anbefale Kjøberen af min Bryggergaard No. 26, Hr. Brygger *Wiibroe*, paa det Bedste til mine ærede Kunder og Enhver, som vil forunde ham Handel«.

Lige under dette avertissement havde også Carl Wiibroe indrykket en meddelelse:

»At jeg til Nytaar tiltræder den mig tilkjøbte Eiendom No. 26 paa Stengaden i Helsingør, og overtager det deri værende Bryggerie, samt at jeg bestandig vil bestræbe mig for at levere et godt Product og derved søge at erhverve mig Tillid, tillader jeg mig herved foreløbigt at bekjendtgjøre. København den 29de December 1839. C. Wiibroe«.

Det syntes umiddelbart at være en tung arv for den unge købmand Carl

Wiibroe at tage op, når han nu skulle til at videreføre Christen Jeppesens velanskrevne bryggeri. Wiibroe havde da også siden den formelle overtagelse i september 1839 været »bryggerlærling« hos Christen Jeppesen, således at han ved overtagelsen var rimelig bekendt med bryggeriets drift.

Den nu sygdomssvækkede brygger, Christen Jeppesen, havde været – og var stadig – en særdeles foretagssom herre. Han var født i Jylland i 1781 og flyttede til Helsingør i begyndelsen af 1800-årene. I 1817 begyndte han sin bryggerivirksomhed i byen og blev vist hurtigt en holden mand. I hvert fald kunne han allerede i 1819 hjælpe det betrængte Helsingørs Kongelig Privilegerede Skydeselskab med et tilskud til selskabets nyopførte ejendom på Søndre Strandvej lidt udenfor byen.

Hvor i Helsingør Christen Jeppesen havde sit første bryggeri, ved vi ikke, men måske kan det have ligget i Stengade 50, hvor der var indrettet bryggeri i baghuset efter 1811. Han køber i hvert fald ejendommen omkring 1830 og udlejer i december 1830 bryggeriet, som fortsætter driften i hans navn.

I 1825 køber han ejendommen Stengade 82 (dengang nr. 26) af malermester Christian Cronewald og lader forhuset mod gaden nedbryde for i 1828 at opføre den nuværende klassicistiske bygning dels til udlejning og dels til sin og familiens privatbolig. I sidebygningen indretter han sit nye bryggeri. Han flytter dog først i 1830 fra sin lejlighed på salsetagen i Stengade 73. Samme år udlejer han som nævnt sit gamle bryggeri i Stengade 50 og tilbyder i en annonce, at han kan levere den nye lejer humle og korn til brygningen af det øl, som skal være klar til sommerens salg.

Christen Jeppesen var imidlertid ikke kun brygger. Han var tillige en stor ejendomsbesidder og værtshus-

holder. Han ejede mange ejendomme i byen og var derfor en god kunde på Helsingørs Avis, hvor han jævnligt averterede sine lejligheder til leje. Man behøver kun at kaste et kort blik i Landsarkivets skøde- og panteprotokoller for at konstatere at Christen Jeppesens navn er et af de dominerende i perioden 1814-1845. Som værtshusholder var han nok bedst kendt for sit værtshus i »Skibet«, en stor ejendom i Strandgade (nedrevet i 1941), som han i 1837 havde bygget udenom den gamle hæderkronede beværtning »Brokkens Bod«, hvor han foruden beværtningen også holdt billardstue med turneringer. »Brokkens Bod« havde han købt i 1819 af Jens og Troels Lund. Han var som brygger selv sagt den største leverandør af øl til dette værtshus, og han fik i kontrakten om salget af sit bryggeri i 1839 til Wiibroe indføjte følgende bemærkning: »Endvidere forpligter jeg mig til, saalenge jeg lever, at sikre Kjøberens al Leverance af Øl til Vertshuset Skibet, saalenge han leverer Øllet ligesaa billigt og godt som andre bryggere her i Byen«.

Christen Jeppesen gav sig også af med brændevinsbrænderi. I 1833 havde han indrettet brænderi i den senere nedrevne Hilligsøes Gaard på hjørnet af Bramstræde og Stengade med brænderiudsalg i den tidligere så bekendte vinstue på dette sted. Da det imidlertid gik tilbage for bybrænderne, opgav han dette hverv i 1839 og averterede sine brændevinsfustager »som ei sætte Coleur« til salg. I stedet lavede han butik for E. B. Hilligsøes Manufakturhandel i ejendommen.

Christen Jeppesens mange forskellige bedrifter levede ham dog også tid til at være medlem af Helsingørs Borgerrepræsentation i perioden 1839 til 1845. Salget af bryggeriet har åbenbart givet ham fornyede kræfter til at varetage dette krævende arbejde. Desuden var han meget

aktiv kirkeværg for byens største kirke, Sct. Olai i perioden 1835-1846. I sine sidste år boede han vistnok på sit landsted Fairyhill ved Nyrup og var i denne periode under konstant behandling af Københavnske læger i et stadigt håb om at kunne genvinde sit »nedbrudte Helbred«. Han døde imidlertid fredag den 30. april 1847 i en alder af 65 år og blev den 6. maj begravet på Helsingør Kirkegaards ældste del, sikkert efter eget ønske, da han tillige havde bestredet hvervet som kirkegårdsværg indtil 1843. Samme år døde forøvrigt Carl Wiibroes mor, Christine Wiibroe i sit 73. år.

Som brygger – eller bryggeriejer – var Christen Jeppesen ganske dygtig. Han var således en af de første provinsbryggere, der indførte bryggeriaftapning på flasker, og han kunne eksempelvis i 1835 tilbyde 12 flasker afproppet Godt-Øl for 3 mark og 12 skilling. Prisen var uden flasker, så man måtte pænt aflevere de brugte eller betale for flaskerne. Om der ligefrem var tale om vore dages flaskepant-system skal dog være usagt. I 1839 indførte Christen Jeppesen, foruden sine gangse ølsorter som dobbelt-øl og godt-øl, en ny sort af bitter-øl aftappet på porterflasker, en idé han nok havde fået fra Kongens Bryghus i København, der i begyndelsen af århundredet indførte den engelske porter eller »bitter-øl« herhjemme. Jeppesen havde da også en konkurrent i det Københavnske bryggeri, som ved den lokale købmand S. P. Holstebro solgte bitter-øl til 10 skilling flasken. Øllet fra Jeppesens bryggeri havde imidlertid et ganske godt ry i byen. Således erklærede en øldrikker i hvert fald endnu i 1844, hvor Carl Wiibroe havde overtaget bryggeriet, at han, skønt han betalte 11 mark for fjerdingen (¼ tønne), ikke kunne få så godt Godt-Øl, som han havde fået fra Jeppesens bryggeri, »i den sidste Tid, Bryggeriet gik for denne driftige Mands egen Regning«.

Selv om vi desværre ikke har bevaret tegninger eller billeder fra et så tidligt bryggeri som Christen Jeppesens, kan vi dog med hjælp fra de skriftlige kilder få et godt indtryk af, hvordan bryggeriet har været indrettet. Selv boede bryggeren på 1. sal i det statelige forhus mod Stengade. De øvrige etager lejede han ud.

Som tidligere nævnt, flyttede han ind i 1830, men han har dog kun boet der indtil januar 1831. Her sker der nemlig det mærkelige, at han ifølge Landsarkivet, lejer hele huset og bryggeriet ud til brygger og overkonstabel i det borgerlige artilleri, Søren Hansen. Denne 32 årige brygger kender vi ikke meget til, men fra folketællingen ved vi, at han bor i ejendommen i 1834 sammen med sin medarbejderstab, bestående af 4 bryggerkarle, alle ugifte og i alderen 25-30 år. Man må antage, at Søren Hansen har drevet bryggeriet i Jeppesens navn, ligesom det var tilfældet med bryggeriet i Stengade 50, og lejekontrakten indeholder da også bestemmelser vedrørende eventuel konkurrence mellem de 2 bryggerier i »Jeppesen koncernen«.

Jeppesen var jo en snedig forretningsmand snarere end brygger, så det har vel været helt naturligt for ham at lade andre klare de to bryggeriers daglige drift. Om Søren Hansen stadig er lejer af bryggeriet i 1839, da Wiibroe køber det, ved vi endnu ikke. Det er noget af det, som senere og mere indgående kildestudier vil kunne forklare nærmere.

Men nu tilbage til bryggeriet i Stengade 82:

Den stadigt eksisterende klassicistiske bygning har et 4-fags midtparti af røde musten, kronet af en pudset frontspice og indrammet ved sine pudsede siderisaliter med refendfugget underdel. I den vestlige ende af bygningen kom man gennem indkørselsporten ind til den stemningsfulde brolagte gård, hvor bryggeriet

befandt sig i en fire etager høj bygning på venstre side i gården. Bygningen var grundmuret, havde tegltag og var forsynet med en hejsekvist. En enkelt lejlighed med stue, køkken og spisekammer var indrettet på 1. sal, og et par mindre værelser fandtes på 2. sal. Her har bryggeriets fire bryggerkarle og maltgørere nok boet. Ellers var resten indrettet til bryggeri. Bagest i gården lå et langt baghus af bindingsværk, som strakte sig ind over nabogrunden mod vest. Denne bygning lå foreløbig næsten ubenyttet hen.

Vi vil i det følgende forsøge at tage læseren med på en rundtur i Christen Jeppesens bryggeri, samtidig med at vi nødvendigvis må følge tilvirkningen af øllet. Byg, som jo var råmateriale til øllet, lå oplagret på lofterne i 3. og 4. etage. Det blev hejst ned til selve bryggeriet på 1. sal og lagt i blød i støbekarret – et stort fyrretræskar med fire jernbånd omkring. Her stod også et mindre flytbart støbekar, som var i brug i travle perioder. Et kobberrør ledte vand fra gårdens vandpost til støbekarret. Efter aflutningen af denne proces blev byggen ført op på det store maltloft på 2. og 3. etage. Før omdannelsen af ejendommen til ejerlejligheder omkring 1978, kunne man stadig se nogle af de blankslide murstensgulve, hvorpå byggen blev bredt ud til spiring. Det var et meget hårdt arbejde for maltgøreren med jævne mellemrum at kaste byggen med sin træskovl, hvilket var nødvendigt for at sikre, at byggen kunne spire uden at rådne. Når spirerne havde nået en bestemt længde, var byggen blevet til grønmalt og skulle herefter tørres for at stoppe spiringsprocessen. Dette skete i den overhængende malkølle, som var opmuret i forbindelse med ildstedet i bryggeriet. I køllen blev malten bredt ud på jernriste og tørredes ved hjælp af den opadstigende varme fra ovnen. Et indmuret termometer i malkøllen oplyste, om temperatu-

Christen Jeppesens i 1828 opførte klassicistiske ejendom i Stengade 82 er stadig en pryd i bybilledet. Bag denne lå bryggeriet. Indkørselsporten ses helt til højre i billedet. Foto af Hugo Matthiessen, 1940. Helsingør Kommunes Museer.

ren var rigtig. Den tørrede malt blev nu kørt ud af bryggeriet til grovmaling eller skråning i en af de mange møller i byens udkant.

Nu skulle selve brygningen foregå. Det skete i den ende af bryggeriet, hvor brygkarrene og den 12 tønder store brygkedel af kobber stod. Den knuste malt, som var kørt tilbage fra møllerne, blev styrtet ned i mæskekarrene, der var lavet af egestave, holdt sammen af fire jernbånd. Alle bryggeriets kar og tønder var regulært bødkerarbejde og normalt lavet af egetræ. Brygkedlen var indmuret over fyrstedet, den såkaldte bryggerovn, og heri fyldte man vand, som blev opvarmet til ca. 50 grader. Det varme vand blev hældt i mæskekarret sammen med malten og omrørtes med lange træårer, til man fik en slags vælling, kaldet mæsken. Man kan let forestille sig, hvor fysisk krævende dette arbejde har været. Mæsken skulle herefter separeres i ølurt og mask. Det foregik i et sikar af egetræ, hvor urten, der skulle bruges i den videre brygning, kunne løbe fra. Medens dette foregik, begyndte bryggeren at ekstrahere humlen i brygkedlen, hvilket var en besværlig proces, da den 12 tønder store kedel ikke kunne rumme hele den fremstillede mængde urt. Man måtte derfor koge urten i flere portioner og ikke for længe ad gangen. Christen Jeppesens urtkedel var ikke forsynet med den på den tid så sjældne anordning som en hane i bunden af kedelen. Man måtte derfor med bryggeriets fire lettebøtter tømme kedelen efter kogningen og fylde den op påny. Man kan regne med, at brygkedlen skulle tømmes næsten 20 gange i løbet af 24 timer i den tid ølbrygningen stod på, og det var lidt af et arbejde for de kun få ansatte, som Jeppesen og andre bryggere på den tid havde.

Den tiloversblevne mængde af mask og humle indeholdt endnu en betydelig mængde ekstraktstof i opløselig form, som blev udvundet ved

et ekstra opkog i kedelen. Resultatet blev en tyndere urt, som efter gæring gav »efterøl« eller »cavent«. Herefter kunne masken, der bestod af faste uopløselige dele af malten, køres bort og sælges som foder til de mange køer, der på den tid stod opstaldet i den indre by sammen med heste og grise. At disse dyr sammen med gæs og høns var et dagligt syn i Helsingørs gårde og gader, kan være svært at forestille sig i dag.

Efter brygningen skulle den kogende urt afkøles. Det skete i bryggeriets to svalekar og to svalebakker, som var anbragt i bryghusets kælder. Det var en meget ømtåelig del af brygprocessen, da varmt vejr let kunne ødelægge det hele, så urten blev sur. Brygning af større kvantiteter øl foregik derfor sjældent i de varmeste sommermåneder i Jeppesens bryggeri. Når urten var afkølet, førtes den over i det af Jeppesen såkaldte Gel-kar, et specielt kar, som vistnok var anbragt i kælderen. Herefter påsatte man gær, som man havde gemt fra det tidligere bryg. Gæringsprocessen stillede store krav til temperaturen, idet for høj varme ødelagde gæringen og for lav fik gæringen til helt at gå i stå. Når gæringsprocessen efter et par døgn forhåbentlig havde været vellykket og tilpas fremskreden, blev øllet tappet over på mindre trætønder eller fade, som var anbragt ovenpå en af de fire såkaldte gærhove – lave trugformede kar – som fandtes på Jeppesens bryggeri. Tønderne var foreløbig uspunsede, således at gæringen kunne fortsætte et stykke tid endnu. Under denne fase blev gæren, som med kulsyren førtes op til overfladen, »stødt op« gennem spunshullet og drev ned af tøndens sider for at samles i hoven. Det var denne gær man senere anvendte til det næste bryg.

Christen Jeppesens bryg var nu færdiggæret og klar til salg. Lagringen af øllet foregik på den tid ikke på bryggeriet men hos kunderne. Det

var først efter Carl Wiibroes overtagelse af bryggeriet, at der blev indrettet deciderede lagerkældre. Øltønderne blev fyldt helt op, enten med øl eller vand, og tilspunset, altså lukket med en træprop. På Jeppesens bryggeri fandtes i 1839 12 hele, 45 halve, 70 kvarte og 30 ottende-deles trætønder, hvilket var noget mindre end i 1831, hvor antallet blev gjort op til ialt 223 stk. øltønder. De var alle mærket med initialerne C.J. og blev i påfyldt stand kørt ud til kunderne på bryggeriets ene ølvogn, der holdt i baghuset. I 1839 havde Christen Jeppesen, sikkert efter ønske fra køberen af bryggeriet, Carl Wiibroe, indrettet en øltapperbutik i kælderen under forhuset. Her kunne man købe øl aftappet på flasker. Man kunne naturligvis også stadig købe sit øl på tønder, hvoraf de små fjerdinge og ottinger nok var de mest solgte.

Det var således et ganske godt og velfungerende bryggeri med øludsalg, som Carl Wiibroe kunne overtage den 1. januar 1840 og dermed lægge grunden til det stadigt eksisterende Helsingørske bryggeri. Wiibroe flyttede nu sammen med sin 21-årige kone Christine ind i den lejlighed, som brygger Søren Hansen havde fraflyttet. De tidligere ansatte på bryggeriet blev samtidig udskiftet med fire nye bryggerkarle, ligeledes alle ugifte, og i alderen 26-51 år.

Carl Wiibroe drev med stor flid og dygtighed sit bryggeri i Stengade 82 i 21 år. I 1847 udvidede han bryggeriets areal ved køb af naboejendommen, Stengade 80, af købmand og brygger Ove Elling Galschiøt og benyttede kældrene til lagring. Det gamle bryggeri i nr. 82 var samtidig blevet moderniseret betydeligt. Den gamle brygkedel var nu udskiftet med en 15 tønder stor kobberkedel og flere af trækarrene var fornyet. Desuden havde han fået indlagt vand i bryggeriet i form af »2de Træe-Opstandere med Jern-Pomperedskab« og kobberrende til den ene.

Indtil 1978 kunne man finde spor af Christen Jeppesens og Carl Wiibroes gamle bryggeri i Stengade 82. Her ser man det velbevarede store træhjul til hejseværket mellem etagerne. Ved omdannelsen af bygningen til ejerlejligheder blev fortidens spor totalt udslettet. Foto af Carsten Møller, 1978. Helsingør Kommunes Museer.

Et enkelt ældre fotografi af Christen Jeppesens og Wiibroes gamle bryggeri giver et indtryk af atmosfæren i den snævre gård. Til venstre i billedet ses bryggeriet med nedgang til kælderen, og øverst de endnu bevarede luger ind til kornloftet. Over den største luge sad hejsekvisten. Til højre i billedet ses baghuset, hvor Carl Wiibroe indrettede sin nye malkølle. Helt til højre ses et åbent vindue i sidebygningen til naboejendommen Stengade 80, som Wiibroe senere købte. Både baghus og sidebygningen til højre er idag nedrevet. Helsingør Kommunes Museer.

En snild nyerhvervelse var en kobberrende fra ølkarret ned til ølbutikken i forhusets kælder, som sikrede kunderne bryggeriets egen aftapning. I den hidtil ubenyttede bindingsværksbygning, forøvrigt med to overhævede, senmiddelalderlige kældre, var der, foruden heste- og kostalden samt lokummer, bygget en ny og bedre malkølle med jernriste og -flager. Den fungerede efter et nyere princip, hvor ildstedets røg ikke kom i kontakt med malten

og dermed gav den røgede smag, der ellers kunne præge datidens øl. Desuden var der i baghuset indrettet et køligt rum ved siden af staldene, hvor to træsvalebakker med jernbånd stod anbragt.

Efterhånden stod det imidlertid klart for Wiibroe, at selv med to ejendomme i Stengade, var pladsen for det stadigt voksende bryggeri alt for trang. Han måtte finde et egnet sted til opførelsen af et helt nyt og større bryggeri. I 1861 lykkedes

det ham at købe »Øresundsforeningens« nedbrændte bygninger og store grund på hjørnet af Hestemøllestræde og Sophie Brahes Gade for 22.010 rigsdaler, og det blev starten til det Wiibroes Bryggeri, som alle kender så godt.

Historien om dette bryggeri og den fortsatte udvikling, må læseren finde i den meget læseværdige bog, som Wiibroes Bryggeri i år har udgivet i anledning af sit 150-års jubilæum.

Postkontrollør S. P. Arnø en Hillerød-poet

Af Asger Berg

Postkontrollør S. P. Arnø (1875-1933) skildrede dagligdagen i Hillerød med sine muntre vers.

I øvrigt er artiklens forfatter trådt i Arnø's forspor som avispoet. Under navnet Lars Kanit laver han hver uge aktuelle vers på Amtsavisens bagside. I skrivende stund har Asger Berg rundet nr. 200.

Hvis man interesserer sig for Hillerøds historie i begyndelsen af vort århundrede, finder man ikke et mere muntert og tiltalende kildemateriale end postkontrollør S. P. Arnøs vers og viser. Igennem henimod 30 år skrev han avisvers og lejlighedssange, og i hans velformede vers ser vi fine og festlige glimt af livet i den lille købstad ved Slotssøens bred.

Arnø var også en skattet lejlighedsdigter for sin etat, postvæsenet. Således skrev han agitationsvers for julemærkesalget, og til postvæsenets 300-års jubilæum i 1924 havde han forfattet en kantate, som blev fremført ved en fest på Christiansborg af kgl. kammersanger Albert Høeberg og medlemmer af Det kongelige Teaters kor.

I denne artikel skal vi dog kun se på Arnøs lokale digtning – hans Hillerød-vers.

Af fødsel var han ikke hillerøder. Sophus Petri Arnø var født i Assens den 18. marts 1875 og startede ved postvæsenet i København den 1. september 1892. Efter nogle års ansættelse dér tiltrådte han den 1. april 1904 en stilling som postekspedient i Hillerød.

Allerede næste år finder vi hans første Hillerød-vise offentliggjort i Frederiksborg Amts Avis: *Sommer i By*, på melodien »Eriksen, gamle Eriksen«. Her følger tre af de fem vers, der bl.a. viser, at man allerede dengang diskuterede turistsagen og forureningen af Slotssøen:

S. P. Arnø som ung postekspedient.
Portrættet er fra 1890'erne.

Der er Sommer over Lande,
der er Fuglesang i Skov'n,
der er Sved paa hver en Pande
trods Kommunens Vandingsvogn;
der er Tyskere paa Strøget
med Bådecker i rødt
og Pi'er i Sommertøjet,
aa, hvor klæder det dem sødt.

Hillerød,
gamle Hillerød!
du blev ung paany, hver gang
at Lærkens Trille lød.
Skønt ærværdig som
Havens Buksebom,
gaar du dog i Pavillon'n
til Dans og Daarligdom.

Var jeg rig, jeg dig forærte,
Hillerød, en Septic Tank,
for jeg tilstaa maa med Smerte,
at du har en fæl Skavank;
den Duft, der stiger fra dig
ved Dagen som ved Nat,
den minder, Fanden ta' mig,
nærmest om en Desmerkat.

Har vi no'n
Sundhedskommission?
Ja, man si'er det, men jeg
er ej vid're stærk i Troen,
aldrig har jeg før
mærket slig Odeur,
den forveksles ikke særlig nemt
med »mille fleur«.

Ja, du Dyder har og Laster
(af de sidste dog kun faa),
og ej jeg mig formaster
til fler' at pege paa.
Lad os nyde Som'rens Dage,
for Som'ren den er skøn,
der er Sol paa røde Tage,
og Slotssøen – den er grøn.

Farveskær,
Himlens Farveskær!
ej den laaner, den sin
egen Farve bær',
grønt er ganske flot
og for Øjet godt,
men personlig syn's jeg li'egodt
nok saa godt om Blaata.

Visen er trykt under mærket »Spectria« – det pseudonym, som Arnø

fortsatte med at bruge, og hvori man ser hans forbogstaver og mellemnavn gemme sig.

Året efter, altså i 1906, bragte Amtsavisen igen et sommerdigt fra Arnø's hånd, denne gang i anledning af den årlige dyrskuefest. Arnø har lyttet sig til det nordsjællandske talesprogs særlige tone – med sære ord som »merode«, der betyder træet, mat – men også til ungdommens slang:

Petrine, hæng din Karklud hen,
læg Laaget kun paa Vasken
og pynt dig lidt, min egen Ven,
for nu skal vi paa Dasken.

Paa en saa dejlig Dyrsku'dag
skal du'unte staa og rode;
skynd dig at hæfte Sløjfen bag
og sæt dit Haar merode.

Se saa, det hjalp – blandt Hillerøds
Smaapiger ingen Fyr s'gu
kan finde nogen pæn're Tøs
at følges med til Dyrsku'.

Posthuset i Kannikegade ca. 1910. Til højre Præstegården og i baggrunden et glimt af Østergade. Pakkeposten er på vej til stationen.

Så er der sprøjteprøve på Torvet! Foto fra ca. 1910.

Men osse heller ej jeg sel'
vel hører til de ring'ste –
Hva' si'er du? Vil alligevel
du gerne se de Hingste?

Nej, Hingst og Tyr og Køer og Faar
og Gimmerlam og Vædder
la'r vi dem om, som det forstaar,
vi ved, hvad der er bed'er.

Alt det med Dyr og Dommere
og præmiedyre Domme,
min Mening kort derom er det:
Der ingen Dyr sku' komme.

En rask Svingom i Pavillong'n
ved Dyrskuet er det bedste,
og Slag, Petrine, i Gongongen
der ble' skam uden Heste.

Men også Hillerød ved vintertid
kunne inspirere Arnø, som det ses af
hans *Julevise 1909* på melodien
»Højt fra træets grønne top«. Be-
gyndelsen lyder:

Højt om Slottets slanke Spir
bølger Rødkaalsduften,
se, hvad Barometret si'er:
Der er Sne i Luften;
Juletid, hvor er du sød,
sødest dog i Hillerød,
glade By som Borger
glemmer alle Sorger!

Glemmer dagligt Vrøvl og Slid,
selv Termin og Skatter,
se blot, Jorden ligger hvid,
Batzkes Bakke glat er;
Hurra for den hvide Jul,
Slæden frem fra Skurets Skjul,
Julen varer maaske
næsten helt til Paaske!

Gran paa Torv og Gæs i Bod,
Nødder, Knas og Bagværk,
hvis det bare ikke stod
ga' vel Slottets Slagværk
»Højt fra Træets grønne Top« –
hvorfor mon det siger stop
med sin Melodunte?
Ja, hvad siger Munthe?

»Munthe«, der her bliver bedt om svar på, hvorfor slottets klokke ikke spiller ved vintertid, er naturligvis slotsforvalteren, oberst Munthe. I det hele taget træder ikke så få personer frem af Arnø's vers, fra borgmestrene Neumann og Zahlmann til landpostbud Lars Petersen, der passede Nr. Herlev sogn.

I lejlighedssangene, f.eks. ved foreningsarrangementer, fødselsdage og jubilæer, finder vi især mange af tidens kendte Hillerødborgere omtalt, undertiden ligefrem portrætteret. Arnø skrev sange til Frederiksborg og Omegns Fugleskydningsselskab, hvor hans viser vekslede med redaktør Ove Knauers, til Hillerød Industri- og Haandværkerforening, til Frederiksborg Amts Landboforening, til Kvægavlerforeningen, Frederiksborgensersamfundet, Frederiksborg Idræts-Forening m.fl.

Og han skrev personlige sange til fester for bl.a. fabrikant P. Nordsten, kancelliråd C. L. Weitzmann, læge Thorvald Jensen, landpostbud Søren Henriksen, maleren Jacob Hansen, hotelejer Chr. Sørensen, bagermester Budde, skomagermester Hou og pastor Paludan-Müller.

Man må dog ikke tro, at Arnø's liv hengik med fest på fest. Han deltog langtfra altid selv i de fester, han havde skrevet sange til. Således holdt hans sig beskedent tilbage fra postvæsenets store jubilæumsfest, selv om han havde forfattet festkantaten.

I det følgende lille stemningsbillede fra Hillerød Torv 1905 er brandinspektøren, som dog ikke nævnes ved navn, snedkermester Chr. Neer-

gaard, og Gasværksvej er det, der i dag hedder Frederiksgade:

Sprøjteprøve

Raadhusporten smækkes op,
og i gungrende Galop
rasler Stigevojn og Sprøjte
ned ad Torvebakkens Højde,
fulgt i Trav af Inspektør'n
samt halvfjerde Hundred' Børn.

Over Torvets hugne Sten
gaar det uden brukne Ben.
Det er næstendels et Under,
kære, de har ikke Stunder;
– se Kong Fred'rik folkekær
en Besvimelse er nær.

»Hvor er Ilden«, spør' en Kone,
»der er maaske ikke no'ne,
er det mon paa Gasværksvej?«
En si'er ja, en anden nej,
indtil Astitentens Fløjte
standser Stigevojn og Sprøjte.

Dog ej for at holde Rast,
nej – med feberagtig Hast
rejses Stigen, klares Stangen,
kraftigt røres Pumpestangen.
Men det hele, Gud ske Lov,
er dog kun for Sjov.

Højt paa Bakken staar en Mand
fra »das grosse Vaterland«.
»Was ist los, wo ist das Feuer?«
Da han hører, det er løjer,
bli'r han helt fortørnet,
drejer saa om Hjørnet.

Men for hver en Sprøjtestraale
de halvfjerde Hundred' skraale,
som om Fjenden var i Landet.
Over Torvet driver Vandet,
Solen synker, se den Skælm
ler i Inspektørens Hjælm.

Som vi har set, er Arnø's vers venlige. Er der en lille snert, gives den med et blink i øjet. Politisk polemik rejser digtene ikke, selv om Arnø markerede sig som venstremand, fra

1919 formand for ligningskommissionen.

En smule polemik kom der dog ud af et ellers uskyldigt digt om landpostbudenes kår. Med forargelse kunne Nordsjællands Venstreblad den 8. september 1908 skrive:

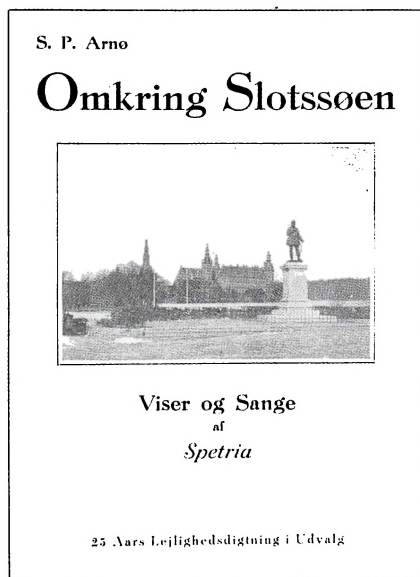
»For nogen Tid siden meddelte vi i Nordsjællands Venstreblad et af Postekspedient Arnø forfattet Digt om Landposten. Adskillige Blade har optaget Digtet efter os og selvfølgelig gengivet det, som det stod i vort Blad. En enkelt Undtagelse danner dog »Social-Demokraten« i København, der i Gaar bringer Digtets første Vers i følgende Affattelse:

En Landpost traske maa
omkring med Taske paa
og er det glat, saa maa han selv
strø Aske paa.
I Solskin og i Regn
han ses paa Landevej'n
og der, hvor Stien snor sig
langs med Grøft og Hegn.
Hans Taske, den er vægtig,
af Blade er den fuld,
den trykker nederdrægtig,
men taber snart sit Huld.
For her i Danmarks Land
er det en daarlig Mand
som ikke »Social-Demokraten«
holde kan«.

Verset havde altså været så godt, at Social-Demokraten havde snuppet det og indsat sit eget navn i sidste linie – og derpå brugt det i et opråb om at tegne abonnement!

S.P. Arnø avancerede i Hillerød fra postekspedient til postkontrollør af 1. grad. Efter først at have boet på Hansensvej flyttede han ind i tjenesteboligen i posthuset i Kannikegade, hvor han boede på 1. sal ved siden af postmesteren, med udsigt over søen mod slottet.

Blandt byens borgere og de ansatte på posthuset var Arnø overordentlig velanskrevet, både for sin flid og dygtighed og for det lune, som også viser sig i hans vers. Han

Arnøs bog – udgivet i 1931.

var et kultiveret og belæst menneske, og han diverterede gerne med små historier som følgende, fortalt til S. Borella-Hansen:

»Omkring midten af forrige århundrede var postkontoret i et gammelt hus, der lå dér, hvor brødrene Børsch nu har til huse (Slotsgade 11). Man skulle over gårdens toppede brosten for at komme til det, og hele personalet bestod af en gammel kontorist og en lærling. En dag de stod i gården og huggede brænde til kontorets kakkellovn, kom der en gammel kone og spurgte, om det ikke var muligt at få sendt et brev til sønnen, som var soldat i Næstved?

– Jo, men så må De gå ind på postkontoret. Postmesteren er derinde.

– Ja, men der har jeg lige været, han sidder og sover, og jeg tør ikke vågne han.«

I 1929, da Arnø kunne fejre sit 25-års jubilæum i Hillerød, påtænkte han at udgive et udvalg af sine viser, og han sendte dem derfor til den kendte litteraturkritiker, professor Hans Brix for at få dennes vurdering af sangene.

Svaret lød: »Jeg finder Deres Viser, som jeg har gennemlæst med Fornøjelse, kvikke, muntre, følte, udført i en god og tiltalende Visestil. De er jo imidlertid udpræget lokale, men paa den anden Side er der maa-ske ikke noget Omraade, der egner sig saa vel for en Vise, som netop en snævrere Kreds, hvor hvert Ord bliver forstaaet efter det det indeholder. Ærbødigst Hans Brix«.

I april 1931 udkom så S.P. Arnøs »Omkring Slotssøen. Viser og Sange af Spetria. 25 Aars Lejlighedsdigtning i Udvalg«, trykt af Hillerød Bogtrykkeri i et lille nummereret oplag. Udgivelsen blev godt modtaget i de lokale blade.

Året efter måtte Hillerød tage afsked med sin populære poet, postkontrollør Arnø. Efter flere gange at have afslået tilbud om at blive postmester, blev Arnø pr. 1. december 1932 udnævnt til postmester i Fakse. Her blev hans tjeneste dog kort, eftersom han allerede den 21. juni 1933 døde af lungebetændelse efter kort tids sygdom. Han efterlod sig hustruen Margrethe Arnø og søn-

nen Svend Arnø samt svigerdatteren Henny Arnø.

Endnu er der en del ældre hillerødanere, der med glæde mindes postkontrollør Arnø. Og de bedste af hans vers vil aldrig gå i glemmebogen – som f.eks. denne lille perle fra Marie Mørks Skoles jubilæum i 1920:

Hver Morgen cirka syv tre kvart
en Klokke klemter: Klar til Start!
Bim – bam ... ud over Tagene
i Morgenens Luft runger Slagene.
Fra Havregrød og fra Kryddere
den kalder smaa Hillerøddere –
klip – klap, omkap –
med Rygsækken paa
om lidt vil du se dem til Skole gaa.

Se blot – fra alle Retninger:
smaa Piger, store Fletninger,
og Dreng, som udtrykkeli'
tror, Fletninger er til at rykke i.
Og Strømmen gaar ud ad Banevej
– en bred og betraadt Karavanevej
Kameler smaa i Lærdommens Ørk –
paa Vej til Oasen hos Frøken Mørk!

De »smaa Kameler« er stillet op foran skolen – i det fredelige kryds Milnersvej-Sdr. Banevej-Hammersholtvej. Foto fra ca. 1905.

Billeder, der kom med vinden –

Af John Jedbo

Novemberstormen 1981 forandrede Nordsjælland. Forfatteren lod stemningerne fæstne sig på film, mens han stred sig gennem uvejret, og da han kom sikkert inden døre, fuldendte pennen dagens indtryk.

Den 24. november 1981 havde jeg et ærinde i Hundested, og jeg rejste derop med tog i god tid for at stå af ved det næstsidste trinbræt, Ullerup,

og gå den lille omvej ad Kighavn.

Det var ved middagstid, men uden for togets ruder var det blevet mørkere og mørkere, og efter Frede-

riksværk lød de sprøde slag af hagl i bølger oven i metalsangen og rytmen. Radioen havde varslet storm fra nordvest.

Dørene lukkede sig bag mig, og toget fortsatte mod Hundested. Set herfra voksede vejret blysort og gråt op af Kattegat bag Ullerup Skovs nøgne bøge. En ladning hagl fra hundestedssiden kom hastigt nærmere over en lavt bølgende sort ager mellem banen og skovbrynet. I lavningerne lyste haglfoget i striber. Haglen smeltede i mulden i et fedt glinsende skær, og ned ad asfalten på Ullerup Skovvej drev vandet og spejlede den ubevogtede jernbaneoverskærings advarende andreas-kors, elmasterne og himlens blyskær.

Som det eneste køretøj passerede en ambulance med tændte lygter. I skovbrynet ligger et hus i en lille have med et æbletræ. Alle æbler lå

Her var de mange mils vand over Kattegat til Anholt og Jyllands kyster pisket op.

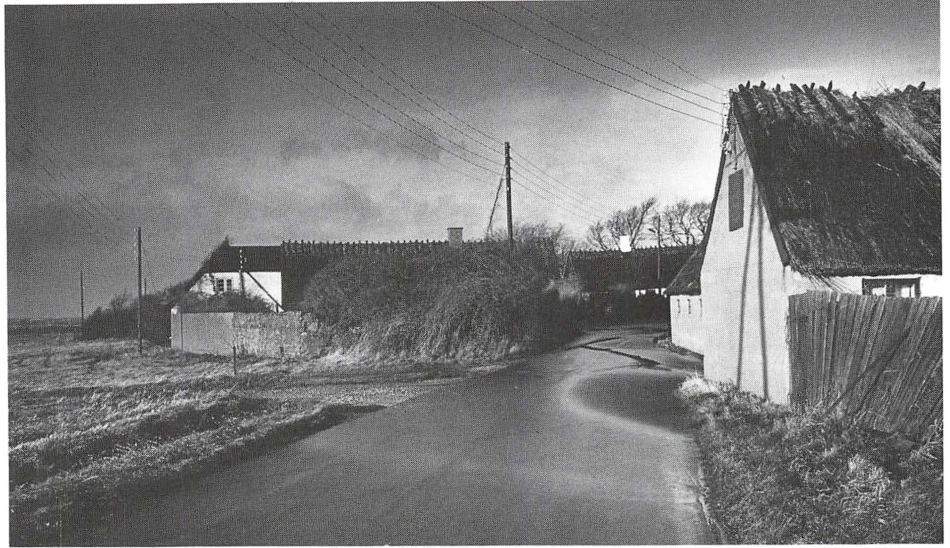

som et tæppe under træet og lyste bleggult under stumpe, piggede grene.

Et højt, ensformigt brus i trækrønerne blev kun dæmpet, når haglene piskede mod grenværket og brød vinden som små vindskeder. De vrimlede frem mellem bøgestammerne som sigtet mel. Kun de nære stammer stod sort i det hvidgrå rum. Hætten op om ørerne og alle knapper knappet. Bøge vælter ikke så let som graner? Eller hvordan var det nu?

Det er med lyset i november som med meget dyre retter. De serveres i små portioner. Novembers sol står lavt og varer kort, og man bør stoppe et øjeblik og bruge alle sanser. Nu! Et lille nærvær, som det er godt at have haft, når det om et øjeblik bliver mørkt igen.

Miraklet var også sket her. Da jeg nåede bynavneskiltet, lå Kighavns

Masseret af stormen og allerede tør efter haglbygerne nåede jeg hen mellem Kighavns første huse og læhegn i de sidste øjeblikkes solskin for den dag.

stråtækte, kalkede gårde og huse i lav novembersol og trykkede sig mellem brunviolette agre under stormen. I baggrunden rørte havet

sig med hvidt skum op til kimmingen. Indhyllet i frakke og styrthjelm navigerede en mand omhyggeligt på knallert hen ad asfaltstriben med en

Fiskernes robåde lyste som små skaller skråt opad mod byens yderste hus, der har valmtag.

stadig hældning mod sidevinden – som et %-tegn.

Masseret af stormen og allerede tør efter haglbyerne nåede jeg hen mellem Kighavns første huse og læhegn i de sidste øjeblikkes solskin for den dag. Som turist i et krigshærgt landskab – jeg tænker på min studentertids værtinde, der var på »bilitour« i Flandern i 1920'erne – kunne jeg nu søge at danne mig et billede af ødelæggelserne: plankeværket til byens første hus var væltet, et par kragetræer var blæst bort, og stormen havde godt fat i stråtaget, der sad som uredt hår i mønningen. En af byens tv-antenner havde lagt sig ned.

Stormen rynkede vandpytterne i hidsige sæt. Der var ikke et menneske at se, og Vestre Stræde lå øde med grene og strå i pytterne. Købmandens ruder stod tomme. Den svedende og tørstige Tuborg-mand på sydgavlen var svært falmet. Så

sent som en hed junisøndag i 1976 var jeg standset op foran købmandens butiksrude, blot for at se udstillingen, da købmanden dukkede frem bag ruden og pegede om mod bagdøren.

Nu var det november 1981. Nøglen var drejet om, og stormen flåede i husene. Mellem den yderste gårds kalkede længe og et tornekrat lyste Kattegats brænding. I det smalle stræde lå stråene fra byens tage tæt og samlede vandet. Blødt som et tæppe at gå på.

Her var det store festbrus. Turens højdepunkt. Her var de mange miles vand over Kattegat til Anholt og Jyllands kyster pisket op og rørt af stormen herved til braget af et sammenstød med Halsnæs' knude. Uh! hvor godt! hvor stort! Øjnene blev hele tiden pisket fulde af tårer, og det var bedst at trække vejret gennem næsen.

Fiskernes robåde lyste som små

skaller skråt opad mod byens yderste hus, der har valmtag. God aerodynamisk form efter »Bedre Byggeskik«s tegninger.

Ad Spodsbjergstien stred jeg mig nu mod sydvest langs med kysten mod Hundested. Først opad mod Spodsbjergs knold i næsten 40 meters højde. Her ligger fyret nær stejlkysten. Stormen striglede bankens græs i ryk, og det var muligt at gå helt ud til bankens kant og læne sig skråt ud over den uden – som ellers – at falde ned. På den møjsommelige vej mod fyret blev jeg klemt som en sandwichmand mellem stormen foroven og Spodsbjerget forneden.

Efter fyret står Knud Rasmussens mindevarde. Den er en høj og bred stabel kampesten i form som en gammeldags brændestabel. Den ydede et fortræffeligt læ på landsiden, og der står at læse:

Følelse af Kald fører gennem alle Genvordigheder.

Ad Skansestien nåede jeg Skansen og kunne se ned over Hundested havn.

Banen mod Tisvilde var genåbnet, og banen mod Gilleleje var ved at blive ryddet for væltede træer.

Sjælen næres af gode ord i rette tid!

Lidt neden for varden mod Hundested ligger Knud Rasmussens Hus, nu museum med grønlandske dragter, fangstredskaber og en billedsamling.

Her var hans Hjem og herfra drog han ud ... en Livsomfavner, som blev favnet selv af lyse Himle og af sne-graa Hvælv ...

Knud Rasmussen valgte dette sted, for her var åbent. Nu er fyrre og graner vokset op og skjuler næsten den lille stråtækte cottages karnapper og skorstenspiber. I stormen og novembereftermiddagens skumringslys var stemningen dog mindre Grønland og mere Dartmoor.

Ad Skansestien nåede jeg Skansen og kunne se ned over Hundested havn, hvor de yderste bygninger og molerne syntes presset ned i den hvide brænding. Her er jo ingen træer. Scenen kunne være hentet fra et sted langt ude i Atlanten.

Oppe i centrum ved Jernbanegade og Østergade var den første julepynt høvlet af huse og standere og lå nu itu, hvor der var læ. Med røde kinder nåede jeg mit mål. Spejlet vi-

ste et strittende indsaltet hår i den form, vi i min studentertid kaldte scooterfrisure.

Stumper af graner pegede mod himlen. Årtiers forstarbejde lå i ruin.

Jeg kunne nu gå på biblioteket og låne f.eks. Frederiksborg Amts Avis fra dagene efter stormen og referere lange patetiske lister over stormskader. Men jeg vil nøjes med et glimt af stemningen i Gribskov den 26. november, to dage efter stormen:

Der var stille vejr og let frost under en blå himmel. Stormens sidste byge havde pudret jorden en anelse. Banen mod Tisvilde var genåbnet, og banen mod Gilleleje var ved at blive ryddet for væltede træer. Stumper af graner pegede mod himlen. Årtiers forstarbejde lå i ruin.

Radioen gentog advarsler mod at gå på de væltede træer i skoven. De lå i spænd og kunne dræbe!

En stærk duft af gran mindede om kirkegård og juletid. Det var mellem Allehelgensdag og Advent. Tid for spøgelse og forventning.

Tid for de gamles beretninger i et julehæfte.

»Horror recollected in safety«.

Fjorten fine frøkener fra Fredsholm

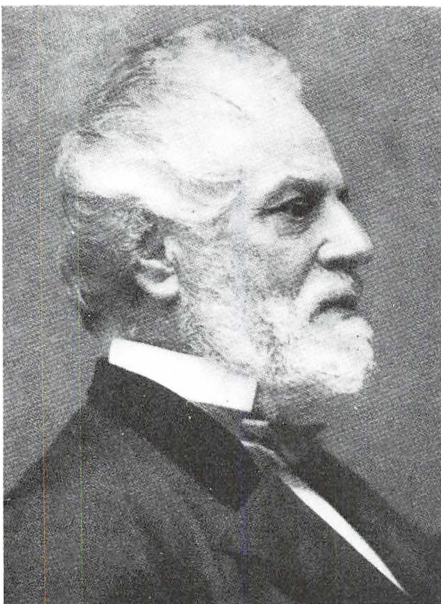
Af Annette Aagaard

Alene overskriften gør nysgerrig. Men der var også brødre – og blandt dem den fine maler Wilhelm Marstrand, der er oldefar til artiklens forfatter.

Ved Kongevejen i udkanten af Helsingør, hvor nu Volvo breder sig med sine bygninger og biler, lå for indtil ca. 25 år siden en smuk lystejeendom, Fredsholm.

Siden midten af 1700-årene havde der ligget en gård på dette sted, men i 1843 købte skibsmægleren N.P. Kirck stedet på 18 tdr. land af Helsingør Kommune. Han gav 3.240 rdl. for det og opførte en lystejeendom, som i hovedtrækkene stod uforandret, til den blev nedrevet i 1960'erne. Den gamle, lerklinede

Fredsholms ejer, Troels Marstrand (1815-89).

staldbygning beholdt Kirck, men hovedbygningen opførte han fra ny. Lektor H. Ring fotograferede ejendommen i 1963, så det er hans udmærkede billeder, der gør det muligt for os at se, hvordan der har set ud.

Kirck solgte ejendommen i 1856, og siden er den gået gennem mange hænder, men i en bestemt periode, fra 1867-74, udfoldede der sig et noget specielt liv her, som jeg nu vil fortælle om.

Maleren Wilhelm Marstrands navn vil vel nok være de fleste bekendt, ikke mindst i dette Christian IV-år, om ikke for andet, så for hans store billede i Roskilde Domkirke af Christian IV på »Trefoldigheden«. Men ikke så mange har hørt om hans yngre bror Troels, der købte Fredsholm i 1867 af tømremester H.J. Hartmann.

Troels var født 1815 og udlært som bager, men havde senere slået sig på mølleri og havde senest ejet Wodroffs Mølle på Vesterbro og et stort bageri på Christianshavn, som imidlertid begge var brændt for ham. Han var ligesom broderen Wilhelm af et stærkt svingende temperament og var en lang tid syg af depressioner efter uheldene. For at komme til kræfter igen og beskæftige sig med noget andet, købte han Fredsholm, hvor han flyttede ind

med sine seks børn, fem piger og en dreng. Hans kone var død en del år før, da det ældste barn kun var tretten år.

Det var dog ikke Troels Marstrands første kontakt med Helsingør. Efter en tid på valsen efter endt læretid var han i 1837 vendt hjem, hvor han stod uden arbejde. Men efter en annonce søgte han og fik en stilling på politimester Orløks kontor her. Derom skriver han i sine erindringer:

»Det var en meget bunden Stilling, og ubehageligt at presse Pasgebyrer som Politimesterens Indtægt. Enhver, som rejste over Sundet, maatte betale en Skat af 2 Mark. Paa Kontoret var der god Tid, og jeg kom i Berøring med mange Fremmede. Øresundstolden tvang alene 24.000 Skibsbesætninger at lægge til, saa der var altid meget Liv, men ogsaa Anledning til Ødelæggelse, thi der førtes et tøjlesløst Liv med Svir og Drik. Denne Polititjeneste aabnede mine Øjne for mange Rædsler. Jeg var bunden til Kontoret, men de andre Kontorbetjente, som havde udenoms Arbejde, førte et slemt Liv. Nuværende Politidirektør Cro-

Maleren Wilhelm Marstrand (1810-73).

De fine frøkener på Fredsholm. Den mindste var forfatterens mormor, Christy.

ne var Fuldmægtig, han havde en stor Dygtighed og særlig Lyst til at opdage og forfølge Forbrydere. Det var ham en hel Nydelse at nappe dem. Da jeg i min Barndom kom til Skelskør, fandt jeg Byens Befolkning daarlig, og dersom jeg nu 10 Aar efter vilde skildre Helsingørs Befolkning, vilde den ikke heller faa Ros for Dyd og gode Sæder, men jeg gider ikke meddele den Elendighed, jeg der var Vidne til.

Gagen var kun lille, men der var Sportler, som jeg nu rigtignok maa finde demoraliserende. Fra nu af finder jeg i Regnskabsbøger hver Dag ført en Indtægt af 1, 2 eller højst 4 Skilling som Avance for Veksling af tyske eller engelske Penge, som de ulykkelige Rejsende maatte betale til Paskontoret i Mangel af danske. En anden, men infam Indtægt fik jeg ved Angivelse af de Besøgende hos private Familier, som undlod at melde det paa Politikammeret. Halvdelen af denne Mulkt tilfaldt Angiveren, og det var let at finde Fejlen, da det var Postvæsenets Pligt hver Dag at anmelde, hvem der kom med Dilligencen, og hvor de agtede at bo.

Jeg forlod Tjenesten i Helsingør i August 1839, da jeg til Oktober skulde begynde Virksomheden som Bager i Silkegade«.

Vi genfinder altså Troels Marstrand ca. 30 år senere på Fredsholm, hvor han igen blev det energiske, initiativrige menneske, han havde været før,

Fredsholm set fra parken. Foto 1963.

så han i et brev 1868 kan skrive: »Mine Marker og Haven interesserer mig nu saa meget, at jeg daglig staar op Klokken 5 og driver paa som sædvanlig, og her er altid nok for mig at gøre«.

Imidlertid var en anden bror, Theodor, død 1863 fra kone og syv børn, kun 45 år gammel. Dem havde Troels taget sig af i sine velmagtsdage, og da han nu var kommet i orden på Fredsholm, tog han sin brors efterladte familie i huset, fem drenge og to piger med deres mor. Der var altså nu 13 børn på Fredsholm. Maleren Wilhelm Marstrand, den næstældste af de fem Marstrand-brødre, havde fem børn og mistede sin kone i 1867, da den yngste kun var fem år gammel.

Troels sendte da sin ældste datter Anna ind til Charlottenborg, hvor hun tog sig af sine to fætre og tre kusiner, og da hun giftede sig i 1869 tog søsteren Petra fat og passede huset til maleren i 1873 døde. Så tog Troels Marstrand også disse fem børn til sig på Fredsholm, hvor altså nu atten børn og unge havde deres hjem, eller i alt fald for de ældstes vedkommende deres tilholdssted.

Den yngste af hele flokken, Wil-

helms lille Christy, som nu var for-ældreløs som elleveårig, blev langt senere min mormor, men det er en anden historie, som Kipling siger.

Den ældste af drengene, Theodors Jacob, kom også i bagerlære og havde en streng læretid, men bagning kan åbenbart føre til mange ting. Han endte som borgmester i København, som man kan læse i hans erindringsbog »Tilbageblik gennem et langt Liv«. Troels Marstrand skriver til ham i 1868:

»Kære Jacob! Nu er Din Moder blevet placeret saa godt som Lejligheden for Tiden tillader, og jeg tror, at det er godt for os alle. Jeg holder meget af Dine Søskende, og jeg har god Tid til at tage mig af dem. Naar Du nu faar Lejlighed, saa er Du til enhver Tid velkommen, og det vil fornøje os alle, naar Du, som har en streng Tjeneste, kan gøre denne Tur, og det vil ogsaa fornøje Dig at se, hvor godt vi har indrettet vort Hus, og hvorledes vi alle bestræbe os paa at holde sammen i Kærlighed. Med mig og mit Humør er det nu betydelig bedre, efter at jeg lidt efter lidt kan finde den Ro, som er nødvendig, naar man bliver ældre og faar overvundet den Kamp, som det nødvendigvis maatte blive for min virksomme Natur, at give Afkald paa en Gerning, som oversteg mine Kræfter, og hvortil jeg hidtil har hengivet mig med alt for stor Rastløshed. --- Kom nu ved Lejlighed en lille Tur ned og se til os, og lad os om muligt det vide i forvejen. Igaar morges kom Onkel Otto, og med næste Tog kom uventet Onkel Wilhelm, og vi havde alle en god Dag. Her er dejligt, og Maries Blegsot skal snart blive kureret, naar jeg maa raade. Johanne læser med Drengene. Sophus er en flittig Dreng, som jeg synes har Anlæg for Tegning. Han kan mulig blive Arkitekt. Tobias er en kæk lille Fyr, som er min gode Ven. Jeg har nu saa god Tid, at jeg kan tage mig af dem, og det morer mig at

have disse min kære Broders Børn hos mig«.

Det var paa Jacobs 25 års fødselsdag, han modtog telegrammet: »Fjorten fine Frøkner fra Fredsholm fejrer Fødselsdagsbarnets femogtyvende Festsdag«.

Børneflokket fra Fredsholm var ikke blottet for åndelige interesser. Troels' tredje datter Julie havde været på Askov Højskole, og smittet af hendes eksempel fulgte også andre af børnene efter. I januar 1874 kan man se en annonce i Helsingørs Avis om stiftelse af et Dansk Samfund for Helsingør og Omegn, underskrevet af Julie Marstrand, og allerede i februar referatet af et møde. Hun var da 24 år gammel. 1876 blev hun gift med Ernst Trier, forstander på Vallekilde Højskole, hvor hun døde fra fem børn, kun 31 år gammel.

De der har læst Dea Trier Mørchs »Kastaniealleen«, vil genkende historien.

Den næste datter Christine blev gift med fysikeren Poul la Cour, lærer ved Askov Højskole. Kusinen, Wilhelm Marstrands datter Julie, giftede sig med højskoleforstander og sognepræst Morten Pontoppidan, Henrik Pontoppidans bror, som var kapellan ved Sct. Olai Kirke i Helsingør i 1876. Senere husker jeg dem som præstefolk i Stenløse, hun forekom mig at være lidt streng, men har sikkert også haft nok at holde styr på med otte børn og en gammel præstegård. Også min egen mormor Christy var mild, men bestemt, og forkælede ikke sine seksten børnebørn, men omfattede os alle med stor interesse.

Efterhånden som børnene fløj fra reden, blev der for ensomt for Troels Marstrand på Fredsholm. Han solgte ejendommen i 1874 og flyttede til København, hvor han døde 1889 efter i 1880 at have giftet sig med en søster til Theodors kone Mathilde. Morten Pontoppidan har sat ham og Fredsholm et minde med et digt, skrevet til hans 75 års fødselsdag:

*Lad os stige i Mindernes Karm,
lad dem bære os tilbage,
lad os flyve fra Uro og Larm,
fra de tunge Nutidsdage,
lad os sprede vor Vinge og fly,
som en Fugl gennem Skyernes Lag,
lad os dale som Svaler og ty
under Fredsholms det skærmende Tag.*

*Se her ligger det! Aldrig forgaar
gamle Fredsholm i vort Minde!
Med vinrankede Mure det staar
og fortryller os herinde.
Ja, vi vejrer den livsfriske Luft,
vi fornemmer den Latter og Sang,
aander atter den Sødme og Duft
af de Blomster, vi plukked' engang.*

*Man jo siger: Hvor Roser ej gro,
kan man ingen Roser plukke,
men paa Fredsholm de gro'de min Tro,
og de Roser, de blev smukke!
Jeg, som selv blandt den Rosenbestand
gik omkring og udvalgte mig en,
jeg vil takke den Urtegaardsmand,
at han altid holdt Haven saa pæn.*

*Lad en anden lovsynge den Mand
for hans Bryggen og hans Bagen,
for alt, hvad han har faaet i Stand,
for hans Roden og hans Ragen, -
jeg synger om, hvad jeg saa:
om den Have, han elskede frem,
om den Tilflugt for store og smaa
i det landlige Fredsholmske Hjem.*

*Der jeg saa ham - en graanende Mand,
lidt efter den gamle Mode,
med Blomst udi Knaphullets Rand,
med en bredskygget Hat paa sit Ho'de, -
opmærksom og munter og mild
og saa fri i al sin Færd,
med noget i hele sin Stil
af en ægte »noble père«.*

*Der jeg saa ham - et skyggende Træ
i en frodig Ungskovs Klynge,
et skærmende, lunende Læ,
hvori Slægten sig kunde forynge.
Og nu, hvor i Landet man kom,
der myldrer de Marstrander frem,
men alle saa nappes de om
Onkel Troels og det Fredsholmske Hjem.*

1/4 LITER VELVÆRE

Maarum er en naturlig, alkalisk mineralvand, direkte fra statens kilde i Gribskov. Maarum er syreneutraliserende, og hvad mineralindholdet angår, ligger den langt over de fleste naturlige mineralvande, idet Maarum indeholder over 1000 mg natriumbicarbonat foruden andre nyttige mineraler pr. liter. Maarum er god

for tørsten. God til at blande. God »dagen derpå«. God for maven.

Og den er god, når kalorierne er ved at ta' overhånd.

dig og mig og WIIBROE

Et Billed-Blad,
til nyttige Landskabers Udbredelse og Sindets gavnlige Opmantring,
for alle Stænder.